

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Навчально-науковий інститут філології, перекладу та журналістики

Кафедра української літератури, методики її навчання та журналістики

Освітньо-професійна програма Журналістика.

Видавнича справа та редагування

Спеціальність 061 Журналістика

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

ПОЛІТИЧНІ ТА МЕДІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Студента **Науменко Марії Сергіївни**

Науковий керівник:

к. н. із соц. комунік., доцент кафедри

української літератури, методики її навчання та журналістики

Подолька Надія Степанівна

Рецензент:

к.п.н., доцент кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики

НДУ імені Миколи Гоголя

Забарний Олександр Вадимович

Допущено до захисту

Завідувач кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики

_____ д.пед.н. Бондаренко Ю. І.

20.06.2021 р.

Ніжин – 2021

Науменко М. С. Політичні та медійні стратегії російсько-українського конфлікту: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр; спец.: 061 – журналістика; наук. керівник Н. С. Подоляка. Ніжин. НДУ імені Миколи Гоголя, 2021. 66 с.

У роботі розглянуті поняття, класифікація та функції політичного конфлікту; визначено роль засобів масової інформації у висвітленні політичних конфліктів і формуванні громадської думки; виявлено основні методи і способи репрезентації російсько-українського конфлікту на прикладі телеканалів 1+1 і Russia Today; проведено контент-аналіз публікацій присвячених висвітленню стратегії російсько-українського конфлікту.

Ключові слова: журналістика, ЗМІ, політичний конфлікт, 1+1, Russia Today.

Naumenko M.S. Political and media strategies of the Russian-Ukrainian conflict: qualification work for the bachelor's degree; special: 061 - journalism; Science. head N.S. Podoliak. Nizhyn. NSU named after Mykola Gogol, 2021. 66 p.

The concept, classification and functions of political conflict are considered in the work; the role of mass media in covering political conflicts and forming public opinion is determined; the main methods and ways of representing the Russian-Ukrainian conflict on the example of TV channels 1 + 1 and Russia Today are revealed; a content analysis of publications devoted to the coverage of the strategy of the Russian-Ukrainian conflict was conducted.

Key words: journalism, mass media, political conflict, 1 + 1, Russia Today.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	7
1.1 Політичний конфлікт: визначення поняття, класифікація, функції	7
1.2 Роль засобів масової інформації у висвітленні політичних конфліктних ситуацій і формуванні громадської думки	18
1.3 Вплив політичного конфлікту на формування і динаміку образу країни	25
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ УКРАЇНСЬКИМИ ТА РОСІЙСЬКИМИ ЗМІ	30
2.1 Основні методи і способи репрезентації політичних конфліктних ситуацій українськими та російськими ЗМІ.....	30
2.2. Контент-аналіз публікацій присвячених висвітленню стратегії російсько-українського конфлікту	39
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми політичних конфліктів пояснюється нинішньою геополітичною ситуацією. Крім політичних та збройних сил в конфліктах вагоме місце почали займати канали медіа та засоби масової інформації, завдяки яким військовий конфлікт проходить процес медіатизації та стає надбанням громадськості. Для широкої аудиторії канали ЗМІ є єдиним джерелом отримання політичної та військової інформації. Тому в різних країнах одні й ті ж події піддаються свавільній інтерпретації. Медіа не можуть спростувати факт події, що сталася, тим більше збройного конфлікту, однак вони вільні інтерпретувати об'єктивну реальність, яка існує навколо конфлікту

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій у світі почав формуватися єдиний суспільний інформаційний простір, який став, так би мовити, ареною для розвитку інформаційного впливу на масову свідомість. Глобалізація має як і позитивні аспекти, так і негативні, які передусім впливають на всі сфери життя сформованого інформаційного суспільства. Саме тому механізми та функції впливу на масову свідомість вимагають детального дослідження та наукового пояснення, що допоможе покращити умови, прослідкувати та скорегувати зміни у соціумі.

На сьогодні дослідження методів та стратегії ведення інформаційної війни є досить актуальним для України як країни, що знаходиться у стані війни з такою ж інформаційно розвиненою державою. Слід зазначити, що Російська Федерація порушує не тільки територіальну цілісність України, а й веде війну на інформаційній арені. Саме тому ми маємо розуміти механізми впливу інформації на масову свідомість громадян.

Актуальності роботі також надає той факт, що з початку воєнних дій на Сході Україна перебуває в стані інформаційної боротьби, основна роль у якій відводиться ЗМІ. Для протидії та зменшенню впливу пропаганди країна

намагається сформувати в суспільстві свій позитивний імідж та дискредитувати дії супротивника.

Стан наукової розробленості проблеми. Сутність поняття «інформаційні технології» досліджували такі вчені, як А. Білан, І. Коваль, Є. Міхеєвої, О. Панасик. Принципи використання інформаційних технологій у різних суспільних галузях активно досліджували такі зарубіжні вчені, як Д. Кендау, Д. Доєрті, Дж. Йост, Т. Барський, С. Бандерсон, Т. Ейджер, А. Лесгодс, Г. Кедровіч, Й.-Л. Мартинанд, Ф. Янушкевич та ін. Поняття масової свідомості досліджували такі вчені, як Е. Дюркгейм, М. Мосс, К. Леві-Строс, М. Грані, Л. Леві-Брюль.

Об'єкт дослідження – українські та російські політичні медіа, як основні чинники розпалювання міждержавного конфлікту.

Предмет дослідження – специфіка висвітлення російсько-українського конфлікту телеканалами 1+1 і Russia Today (RT).

Метою дослідження є аналіз особливостей висвітлення російсько-українського конфлікту в ЗМІ на прикладі телеканалів 1+1 і RT.

Реалізація поставленої мети зумовила виконання таких **завдань**:

1. Вивчити поняття, класифікацію та функції політичного конфлікту.
2. Визначити роль ЗМІ у висвітленні політичних конфліктних ситуацій і формуванні громадської думки.
3. Дослідити як впливає політичний конфлікт на формування і динаміку образу країни.
4. Виявити основні методи і способи репрезентації російсько-українського конфлікту на прикладі телеканалів 1+1 і RT.
5. Провести контент-аналіз публікацій присвячених висвітленню воєнно-політичного конфлікту Росії та України.

Новизна дослідження обумовлена тим, що в даній роботі вперше зроблена спроба здійснити комплексне дослідження структурної побудови

стратегії висвітлення політичного конфлікту з різних сторін-учасниць на прикладі авторитетних телекомунікаційних компаній цих же країн – 1+1 і RT.

Теоретичне значення дослідження полягає у вивченні та систематизації інформації щодо досліджуваного явища, зокрема висвітлення російсько-українського конфлікту в українських та російських ЗМІ. Робота сприятиме подальшому вивченню питання подання інформації різними сторонами-учасниками політичних конфліктів за участі мас-медіа.

Практичне значення даної роботи полягає в донесенні інформації, яка міститься в дослідженні, до фахівців, які працюють над проблемами політичних конфліктних ситуацій, і широких мас з метою вироблення критичного мислення по відношенню до новинних повідомлень.

Специфіка об'єкта та поставлені завдання зумовили комплексне застосування загальнонаукових та соціологічних **методів**. Серед загальнонаукових застосовувалися аналіз наукових та періодичних видань, теоретичних робіт та публікацій практичного спрямування щодо проблематики політичних конфліктів; синтез та узагальнення визначень поняття «політичний конфлікт». За допомогою описового методу розкрито суть понять тематизації та фреймінгу в засобах масової інформації. Для отримання емпіричної інформації застосовано один із кількісних соціологічних методів – контент-аналіз, який посідає особливе місце серед методів, які вивчають документи. Його використано під час роботи з архівними матеріалами випусків новин: України - ТСН («1+1») та Росії - RT на русском (RT). Для обробки отриманих результатів застосовано методи аналізу та узагальнення.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 66 сторінок (з них 50 сторінок основного тексту). Список використаних джерел містить 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Політичний конфлікт: визначення поняття, класифікація, функції

Перш ніж перейти до дослідження російсько-українського конфлікту в інформаційному просторі потрібно чітко знати, що таке «політичний конфлікт», в нашій роботі ми будемо досліджувати як думки вітчизняних науковців, так і іншої сторони-учасниці російсько-українського конфлікту – Росії.

Поняття «конфлікт» завжди викликало великий інтерес у вчених різних наукових напрямків по всьому світу. Зауважимо, що 1997 рік був навіть оголошений роком вивчення соціальних конфліктів. На цю тему була розроблена низька фундаментальних концепцій і положень політичних і соціальних конфліктів

Якщо говорити в широкому сенсі, то стосовно категорії «політичний конфлікт» немає різноманіття уявлень і поглядів, як, наприклад, в категорії соціального конфлікту. Пояснення цьому полягає в тому, що соціальний конфлікт присутній у всіх аспектах і сферах життя людини та суспільства, а політичний конфлікт лише в одній сфері – політичній.

Будь-яка сучасна людина, щоб знайти сьогодні відповідь, що таке політичний конфлікт, зазвичай звертається до пошукових систем мережі інтернет, тому Вікіпедія трактує політичний конфлікт як прояв і результат конкретної взаємодії двох або більше сторін, що оспорюють один в одного розподіл і утримання владних ресурсів, повноважень і благ. Конфлікт як соціально-політичне явище властивий будь-якому суспільству [18].

Соціолог Льюїс Козер виділив найбільш загальне трактування поняття «конфлікт». Конфлікт – це така поведінка, яке тягне за собою боротьбу між конфліктуєчими сторонами через дефіцит ресурсів і включає в себе спробу нейтралізувати супротивника, заподіяти йому шкоду або знешкодити його [17 , с. 54]

Ми вважаємо, що політичний конфлікт, в загальному вигляді, підходить під всі перелічені параметри визначення соціального конфлікту, тому що він не є окремим феноменом соціального життя. Він побутує в середовищі політичних відносин або має безпосереднє ставлення до них.

На думку дослідника-соціолога А. Здравомислова, політичний конфлікт – це постійно діюча форма боротьби за владу в конкретному суспільстві або державі [11].

На думку дослідника Д. Зеркіна, політичний конфлікт – це протистояння суб'єктів за вплив в політиці, яке також стосується конкретного суспільства або держави [12].

Згідно точки зору В. Пугачова, політичний конфлікт передбачає спрямоване протиборство суб'єктів конфлікту, яке виникає від нерозв'язних протиріч, різних цілей, особистої неприязні і інше [30].

Одне з найбільш вдалих визначень політичного конфлікту міститься в політологічній енциклопедії: «Політичний конфлікт – зіткнення суб'єктів політики у їх взаємному прагненні реалізувати свої інтереси й цілі, пов'язані, перш за все, з отриманням влади чи політичного статусу в суспільстві» [28].

Українська дослідниця І. Станкевич об'єднала різні підходи, зазначивши, що поняття, яке досліджується, визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин, за доступ загальнозначущих рішень, за монополію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все те, що становить зміст влади і політичного панування [33, с. 15].

Є й інші дефініції цього терміну, але при цьому всі вони так чи інакше включають в себе наступні компоненти:

1. Протистояння суб'єктів політичної діяльності
2. Основна причина протистояння – це боротьба за владу.
3. Причина виникнення – несумісні інтереси, цілі і т. д
4. Суб'єкти конфлікту активно діють один проти одного, боротьба не може бути односпрямована.

5. Конфлікт – це один з найпоширеніших способів врегулювання протиріч всередині суспільства.

Таким чином, на нашу думку, політичний конфлікт – це протиборство суб'єктів політичної діяльності, причина якого полягає в несумісності політичних інтересів, цілей, завдань, так або інакше пов'язаних з державним чи громадським управлінням.

Важливо також виділити і особливості політичного конфлікту як окремої категорії в конфліктології:

1. Публічність. Дана особливість характеризує політичний конфлікт і його сторони з точки зору відкритості протистояння. Ця характеристика – одна з найбільш значущих, на наш погляд, оскільки вплив на суспільні групи в найширшому сенсі цього слова надає учасникам політичного конфлікту реальну можливість боротьби за владу.

2. Суспільна значущість, гострота. Суб'єкти політичного конфлікту завжди представляють інтереси певних соціальних верств, класів, тощо, намагаються вирішувати значущі для них проблеми.

3. Обумовленість владними відносинами. В якості методів вирішення тих чи інших завдань сторони політичного конфлікту використовують владні повноваження.

4. Ідеологічне наповнення конфлікту. У більшості випадків сторони конфлікту мають певне ідеологічне обґрунтування своєї позиції. Ідеологія виступає як засіб ідентифікації, мобілізації сторін і учасників протистояння. Найчастіше позиційні відмінності суб'єктів політичної діяльності настільки великі, що вони перешкоджають гармонійній взаємодії між собою, збільшують можливість виникнення конфліктної ситуації.

5. Інституційна особливість. Як правило, щоб реально претендувати на владу, суб'єктам конфлікту необхідна організаційна оформленість.

6. Символіка як елемент ідентифікації. Символ багато в чому пов'язаний з

ідеологічної особливості і є незалежним атрибутом сторін політичного конфлікту. Символ використовується як один з елементів самоідентифікації, способів самовираження, протиставлення іншій стороні.

7. Конфлікт взаємних намірів сторін. «Товар» в політичному конфлікті не піддається якомусь вимірюванню або точній характеристиці. В політичному конфлікті на перше місце виходять не якість, вартість, характеристики або інші компоненти, а спосіб і ефективність його презентації з тих чи інших каналах.

8. Наявність лідера. Одну з найважливіших ролей в політичному конфлікті займає лідер сторони протистояння. Самі лідери можуть виступати символами протистояння, гарантами свого електорату. Тому, як наслідок даної особливості, політичний конфлікт часто має також і особистісний характер між лідерами сторін.

9. Правові колізії політичного протистояння. В даному випадку мова йде про такі поняття, як законність і легітимність, з одного боку, і категорії соціальної справедливості, з іншого боку. Існує чимало випадків розбіжностей цих понять.

10. Імовірність соціальних катастроф. Політичний конфлікт здатний зруйнувати або розхитати підвалини суспільства, якщо реалізується в формі війни, бунту, повстання, депортації і т. д.

Важливим є і питання про структуру політичного конфлікту, при цьому структура політичного конфлікту розуміється нами як деталізація протистояння в його статичному поданні. З цієї точки зору, на наш погляд, найбільш повно структура політичного конфлікту представлена в концепції М. Вебера. Відповідно до даної концепції, структура політичного конфлікту включає в себе наступні компоненти [9]:

1. Сторони протиборства.
2. Предмет конфлікту.
3. Непрямі суб'єкти конфлікту.
4. Треті сторони (ймовірний елемент).

5. Навколишнє середовище протікання конфлікту.

Сторони протиборства. У різних дослідженнях існують розбіжності у визначенні таких понять, як суб'єкт, учасник, основний або непрямий суб'єкт, або учасник, сторони конфлікту, третя сторона і т. д. Більш точну, на наш погляд, позицію сформувала соціолог М. Лебедева. На її думку, конфліктна ситуація виникає між двома і більше сторонами, які при цьому є прямими або основними учасниками протистояння, тобто його суб'єктами, сторонами.

Крім основних учасників існують, але не в обов'язковому порядку, непрямі учасники, наприклад, країни, політичні партії суміжного порядку, союзи, рухи та ін. Вони можуть не брати активної участі в процесі конфлікту, але можуть підтримувати ту чи іншу сторону конфлікту.

Також варто відзначити, що саме поняття «сторона конфлікту» може включати в себе суб'єктів, прихильників, групи солідарності, жертв конфлікту, опозицію всередині учасників, тощо.

Предмет політичного конфлікту. Предмет – завжди причина конфліктної ситуації, а також це та сторона, яка безпосередньо впливає на хід і характер протистояння. Предмет «приймає» на свій бік соратників, «вишукує» необхідні ресурси для діяльності сторін, «визначає» реальних противників; завдяки предмету ведеться розробка тактики і стратегії протиборства. Його роль є, на наш погляд, визначальною у створенні самої конфліктної ситуації, тому, крім ресурсів фізичних, предмет також повинен володіти «вольовою» основою для своєї діяльності.

Непрямі сторони конфлікту. Інші учасники політичного протистояння – це особистості, партії, союзи, групи, рухи, які так чи інакше беруть участь в конфлікті. Непряма сторона конфлікту може як свідомо брати участь в конфлікті, так і бути випадково представленою в протиборстві. При цьому варто відзначити, що непрямі сторони нерідко можуть ставати і прямими суб'єктами конфлікту. Багато в чому в цьому винні початкові, основні сторони конфлікту: для більш успішного завершення протиборства на свою сторону вони часто

залучають якомога більше союзників, що, в свою чергу, може привезти до повного залучення непрямой сторони в пряме протистояння.

Треті сторони конфлікту (ймовірний елемент). Варто також відзначити, що багато дослідників ототожнюють цю структуру з непрямыми учасниками, так, наприклад, В. Ратніков прийшов до висновку, що неосновні учасники політичного конфлікту – це всі інші сторони протистояння. За його думку, їм належить другорядна роль в ході виникнення і в процесі конфлікту. З даною точкою зору можна погодитися, але при певних умовах, тому що конфлікти мають різну природу: в деяких з них потреби в так званій третій стороні може і не виникнути, в інших ж це буде мати важливе значення, наприклад, у великих війнах. Але виникає закономірне питання: у чому тоді принципова відмінність даної структури від пункту вище? На наш погляд, функції, завдання та відмінності третьої сторони полягають в наступному: третя сторона повинна бути покликана для того, щоб сприяти вирішенню конфлікту, а не його нагнітання. Вона може надати або запропонувати послуги з надання допомоги у вирішенні ситуації, що виникла. Допомога може бути ініційована як самими сторонами, так і громадськістю. Функції і значимість третьої сторони в процесі врегулювання багато в чому обумовлені її статусом.

М. Лебедева виділила наступні функції третьої сторони [21]:

1. Посередницька – це функція участі в процесі врегулювання з метою оптимізації пошуку рішення. Ця функція можлива тільки за згодою основних сторін.

2. Надання «послуг» – надання допомоги в процесі врегулювання з точки зору надання майданчика для переговорів, посередницька роль в переговорному процесі та ін. Виконання даної функції сануючих, як правило, однією зі сторін.

3. Наглядова функція – це безпосереднє спостереження за переговорним процесом з метою збереження соціального благополуччя, об'єктивності та зняття напруги з сторін переговорів. Спостерігачі в процесі переговорів

безпосередньо не втручаються. Реалізація даної функції можлива при обопільній згоді сторін.

4. Арбітраж – це функція дозволяє брати третім сторонам всю повноту відповідальності за прийняття ним рішення по вирішенню конфлікту. Найчастіше ця функція також супроводжується наділенням правом гаранта забезпечення виконання прийнятих рішень.

Навколишнє середовище протікання конфлікту. Одним з найважливіших структурних елементів є положення політичного конфлікту в навколишньому світі, що складається з об'єктивних умов, в яких і протікає політичний конфлікт. Навколишнє середовище політичного конфлікту значно впливає на причини його виникнення і на хід його розвитку в цілому, виходячи з реалій дійсності. За природою складових її компонентів можна виділити три види середовища конфлікту: фізичне, суспільно-психологічне і соціальне. Всі вони проявляються як на мікро-, так і макрорівні соціальної системи, і можуть служити не тільки умовами протікання конфлікту, але і його предметом.

Серед різноманітних типів політичного процесу конфлікти виділяються тим, що привносять в суспільне і політичне життя суспільства напругу, протистояння, ворожість, ненависть. Вони можуть ділити суспільство на ворожі між собою групи.

Проблема політичного конфлікту – мабуть, це одна з найбільш важливих проблем сьогоденного політичного простору. Сьогодні гостро стоїть проблема можливості управління перебігом політичних конфліктів в загальному і способах їх врегулювання зокрема. Проте, перш, ніж ставити питання про регулювання політичного конфлікту, необхідно розібратися в його суті як обумовленого соціального явища.

У соціології та політології сформувалося дві основні концепції в оцінці конфлікту і його наслідків: функціоналістична і соціологічна.

В рамках першої концепції суспільство розглядається як стабільна, інтегрована система, в якій кожен з елементів здійснює власні особливі функції і

сприяє її збереженню. Конфлікти дисфункціональні, позначають небаланс і збій у функціонуванні порядку, становлять небезпеку для її існування в даній якості. Отже, мета політики і управління полягає в попередженні конфліктів або в встановленні злагоди, рівноваги інтересів конфліктуючих груп.

Другий, соціологічний напрям, в трактуванні політичного конфлікту і його наслідків оцінює конфлікт як невіддільний момент політичного життя, його становлення, мотивації політичної участі. Конфлікти присутні всюди, є основою оновлення, розвитку. Причини політичних конфліктів кореняться в заснованій на пануванні і підпорядкуванні ієрархічній структурі суспільства, нерівність громадських позицій людей у ставленні до влади.

Отже, мета політики полягає не стільки в недопущенні конфліктів, скільки в контролі над ходом їх виникнення і дозволу. Як писав великий німецький конфліктолог Р. Дарендорф, в конфлікті міститься творче ядро всього соціального життя і шанси на свободу в суспільстві [12].

Важливо відзначити і типологію політичних конфліктів за формою протікання: так, радянський і білоруський філософ, доктор філософських наук Я. Яскевич виділяє приховані (протиріччя ще не досягли фази відкритих соціальних дій) і відкриті (протистояння, супроводжуються конкретними акціями, погрозами і діями з сторін учасників конфлікту) стану політичних конфліктів. Завершальною стадією відкритого стану виступає політична криза, до якого відносяться тероризм, перевороти і війни. До основних успішних способів вирішення політичного конфлікту традиційно відносять укладення договору між сторонами конфлікту, досягнення компромісу і консенсусу [35].

Конфлікт є однією з найбільш відомих конфігурацій політичної взаємодії та всіх інших взаємин людей. маючи у чому єдину природу, конфлікти присутні у взаєминах між окремими людьми в первинних групах, наприклад, в сім'ях, всередині великих і малих організацій, між організаціями, в тому числі державами, між міждержавними товариствами і т. п. З цього випливає, що до

усвідомлення політичного конфлікту може бути застосована єдина концепція конфлікту і, перш за все, концепція суспільних конфліктів.

В основі будь-якого конфлікту лежать суперечності: як об'єктивні, існуючі до їх усвідомлення людьми, так і суб'єктивні, пов'язані або з усвідомленням об'єктивних протиріч, або власне зі свідомістю, психологією людей. До того ж певні внутрішньоособистісні, міжособистісні і навіть групові конфлікти можуть мати місце і без присутності об'єктивних в реальній ситуації протиріч.

Спираючись на сформульоване вище розуміння конфлікту, підкреслюємо, що стикатися і протистояти один одному можуть і протилежні за своїм конкретним змістом інтереси, і ті що збігаються. Це особливо принципово при зверненні до розгляду політичних конфліктів, де зустрічаються протилежні інтереси пануючих і підкорених, але прагнуть до одного і того ж – до перерозподілу влади.

Політичні конфлікти, будучи результатом протиборства у важкій і багаторівневій системі взаємовідносин панування і покори, не тільки є одним з типів соціальних конфліктів, а й «вмонтовані» в багато з процесів, які відбуваються в політичній сфері.

Варто зазначити, що різноманіття ситуацій, що викликають протиріччя, відображає класифікація видів конфлікту. Вона може бути заснована на наступних ознаках:

1. Тривалість (затяжні; короткострокові; одноразові).
2. Обсяг (особисті; локальні; глобальні).
3. Джерело (помилкові; суб'єктивні; об'єктивні).
4. Засоби (насильницькі; пасивні).
5. Форма (внутрішні; антагоністичні; зовнішні).
6. Характер (спонтанні; навмисні).
7. За сферами життя (сімейні; етнічні, політичні, економічні) [23].

Поняття і класифікація конфліктів є предметом вивчення такої науки, як конфліктологія. З нею нерозривно пов'язані психологія, соціологія, філософія та інші галузі знань.

Американським психологом М. Дойчем (M. Deutsch) була розроблена наступна класифікація типів конфліктів [4]:

1. Справжній – існує насправді і утворюється на ґрунті реальних проблем або навколо конкретних речей.

2. Випадковий – виникає спонтанно і не буває продуманим заздалегідь (може вирішитися блискавично або ж перерости в серйозну проблему).

3. Усунутий – коли в ході конфлікту вирішується не та задача, яка знаходиться на поверхні, а приховані або завуальовані питання.

4. Неправильна – коли конфлікт виник без видимих на те причин через непорозуміння або ж неухважність однієї зі сторін.

5. Латентний – існує насправді, але до кінця не усвідомлюється індивідами, через що не переходить у відкрите протистояння.

6. Помилковий – не має під собою об'єктивних причин, а виникає на ґрунті емоційної напруженості або особистої неприязні.

Наслідки конфліктів можуть бути як позитивними, так і негативними. До перших відносять такі: в ході конфлікту може вирішитися проблема або ж вичерпатися протиріччя між сторонами; в процесі протистояння можуть проявитися приховані якості особистості, про які раніше оточуючим не було відомо; завдяки тому, що дається вихід негативним емоціям, надалі напруга слабшає; конфлікт – це свого роду щабель до нового етапу міжособистісних відносин; в тому випадку, якщо індивід відстоює громадську думку в ході протистояння, його авторитет може значно зрости; для особистості участь в конфлікті може бути корисною в плані пошуку свого місця в соціумі, а також самореалізації.

Класифікація конфліктів демонструє нам їх поширеність, а також неминучість. Але, на жаль, серед їх функцій зустрічаються також і негативні:

створення психологічної напруги в колективі; високий ризик насильства в ході загострення протиріччя, переростання в збройний конфлікт; стресові ситуації негативно позначаються на стані здоров'я; в результаті конфлікту можуть бути зруйновані міцні міжособистісні та інші зв'язки; зниження результативності колективної та індивідуальної роботи; виробляється звичка до сварок і насильства.

Можна зробити висновок, що конфлікт не можна розцінювати як виключно негативне або виключно позитивне явище. Це досить багатогранна ситуація, яка при грамотному управлінні може бути переведена в конструктивне русло.

1.2 Роль засобів масової інформації у висвітленні політичних конфліктних ситуацій і формуванні громадської думки

Політика є одним з пріоритетних об'єктів уваги преси. Здійснення управління над державою - одне з найважливіших проявів суспільного життя. Однією з основних цілей журналістики є вирішення завдання організації та підтримці соціальної взаємодії. А також формування медійного дискурсу і реалізації політичної комунікації, спрямованої на захист власної моделі управління державою. Діяльність ЗМІ спрямована на знаходження балансу між представниками влади і цивільним населенням.

Так як політичне життя сповнене протиріч, це неминуче призводить до конфліктних ситуацій. У конфліктах, ЗМІ надана роль медіатора між суспільством і владою. Через ЗМІ держава впливає на політичну свідомість громадян – синтез ідеології і політичної психології, яке відображає їх сприйняття політичної реальності. В рамках політичної журналістики, сама журналістика, як явище, йде все далі від свого місіонерського призначення – публічної акумуляції добра, істини, справедливості і все більше заціклюється на обслуговуванні інтересів держави, бідніє її моральний, культурний і естетичний арсенал.

Головна тенденція політичної журналістики – зміщення ціннісних орієнтирів ЗМІ з етики і моральних норм, на користь політичного мейнстріму, обумовленого сформованими політичними умовами. Тому висвітлення політичних криз і особливо, збройних конфліктів супроводжує прагматизм в інтерпретації подій і гнучкість у формуванні оціночного сприйняття. Позитивні і негативні оцінки виставляються, що не виходячи з об'єктивних фактів, але виходячи з політичних інтересів. Тому переважна кількість ЗМІ вибудовують відносини з владними центрами виходячи з полярного сприйняття держави – абсолютна підтримка і лояльність або різке неприйняття і критика [16, с. 28].

У матеріалах присвячених висвітленню ходу збройного конфлікту об'єктом розгляду виступає безпосередньо сам конфлікт і його окремі прояви. Однак у ЗМІ немає мети вирішити конфлікт. Їх мета експлуатувати і інтерпретувати політичні (збройні) події для формування громадської позиції, яка буде лояльна по відношенню до владного центру і якщо цей владний центр задіяний в конфлікті, то поставити думку громадськості на його захист і підтримку. Результат багатьох збройних конфліктів вирішується не шляхом військової перемоги, а перемоги ідеологічної в свідомості масової аудиторії.

Найчастіше ЗМІ втягуються в процес політичних конфліктів в ролі непрямих учасників або третьої сторони, при цьому займаючи деструктивну роль і ще більше нагнітаючи істерію навколо конфлікта.

На сьогоднішній день, одна з найбільш важливих завдань, яке стоїть перед дослідниками – це використання ЗМІ як заходу попередження політичних конфліктів. Варто також відзначити, що в останні десятиліття змінилася і форма, і динаміка інформаційних потоків. Вони спрямовані на психологію людини, на її емоційну сторону, ставлення до навколишнього світу. Даний факт, в свою чергу, породжує проблему формування політичних стереотипів і становлення компонентів зародження конфліктних ситуацій в цілому.

Розвиток людського суспільства призвів до того, що ЗМІ стали суб'єктом

політичної боротьби за владу, при цьому, якщо врахувати весь історичний досвід останніх двох десятиліть, вони часто виступають одним з головних деструктивних елементів, завдяки яким і виникають політичні конфлікти.

ЗМІ, перебуваючи в політичному процесі і в політичному конфлікті, виконують важливі функції [16]:

1. Управління політичними подіями.
2. Пропагандистську або ідеологічну функцію.
3. Рефлексивну функцію, тобто функцію зворотного зв'язку.

У демократичному суспільстві ЗМІ також можуть виконувати і просвітницьку функцію, наприклад, в умовах плюралізму думок.

Саме засоби масової інформації повинні бути ключовим елементом в реальному світі в створенні зворотного зв'язку і формуванні ефективних політиків. З цим тісно і природно пов'язана задача формування нової етики висвітлення політичних конфліктів, виховання в журналістах почуття відповідальності за інформаційні потоки і їх наслідки. окремо варто відзначити такі напрямки журналістики, як політична і екстремальна, які частіше, ніж інші види, беруть участь в освітленні політичних конфліктів.

Політична журналістика являє собою широкий розділ журналістики, що висвітлює політичні події, явища і, звичайно ж, конфлікти. Так як ЗМІ сприяють поліпшенню якості політичного дискурсу завдяки координації спільних дій елементів політичної системи, практично на будь-якому рівні медіаполітичної системи журналістика може виступати в якості суб'єкта і об'єкта політичних відносин.

Сучасні комунікації в інтернет-середовищі, а також забезпечення ефірного часу провідних національних телемовників для різних політичних одиниць дозволяють вільно поширювати будь-яку легітимну, а в деяких випадках і недостовірну інформацію про дії окремих політиків, партій і процес протікання різних політичних конфліктів, а також формувати певну думку і політичну свідомість у аудиторії. Як вважає викладачка Могилянської

школи журналістики Д. Орлова, політологічну сторону журналістської творчості актуалізують дефіцит ідеологічної, економічної, моральної самоідентифікації суспільства, а також суб'єктивний характер журналістської творчості [26].

Екстремальна журналістика – це різновид конфліктної журналістики, досліджує незвичайні факти і події [13].

З професійної точки зору, повідомляючи про конфлікт, ЗМІ інформують аудиторію про предмет конфлікту, тобто про проблему, яка стає причиною суперечностей і цілях опонентів.

Здійснюючи інформаційний супровід конфлікту, формуючи уявлення про нього, ЗМІ також діагностують конфлікт, прогнозують його розвиток і пропонують свої варіанти вирішення проблем, тобто виступають як самостійний або залежний гравець на інформаційному полі.

Таким чином, преса формує уявлення про конфлікт, забезпечує установки на його дозвіл і фактично впливає на конфлікт, але, як говорилося вище, використання недостовірної, непідтвердженої інформації передбачає створення, а не відображення політичної реальності, вигідною певному колу осіб для залучення на свою сторону більше числа громадян. Частим явищем виступає той факт, що дійсність і створена ЗМІ реальність не збігаються, і створюється інтенсивне протиборство в інформаційному просторі, іншими словами, інформаційна війна.

В даний час сам факт виникнення таких понять, як «інформаційна війна», «інформаційна безпека» і т. д., свідчить про тісний взаємозв'язок ЗМІ з політичною сферою, що, в свою чергу, дає зрозуміти, що боротьба в інформаційному полі не менш важлива, ніж пряме політичне протистояння. Підкреслимо, що ті чи інші погляди людини і суспільства формуються в значній мірі на основі інформації, наданою ЗМІ.

Перш, ніж говорити про першопричини утворення того чи іншого способу політичного суб'єкта, дамо відповідне визначення.

Імідж суб'єкта політичної діяльності – це комплекс поглядів про нього, сформованих в особистій, або колективній свідомості громадян за допомогою всіляких видів комунікації. Думки ці можуть бути як усвідомлюваними, так і несвідомими. Оскільки ніщо психологічне не існує окремо, образ, як формування ментальне, постійно доповнюється емоційним компонентом. Разом ці дві частини формують передумови реалізації по відношенню до суб'єкту політичної діяльності тих чи інших поведінкових стратегій. Скажімо, наприклад, присутність в змісті образу такої характеристики, як «чудовий», ще не говорить про те, що ставлення до політичного суб'єкту в цілому стане позитивним. Когнітивна оцінка «чудовий» може знаходитися по сусідству з почуттями гордості, радості, а може і з емоціями заздрості і невдоволення, що і позначить в кінцевому результаті доброзичливі або протилежні цьому дії по відношенню до того чи іншому суб'єкту. Звичайно, слід врахувати, що емоційна і ментальна характеристики знаходяться в тісному взаємозв'язку: для суб'єкта, до якого виробилося негативне ставлення, ймовірність бути сприйнятим як «чудовий» знижується [2].

Сьогодні спостерігається надмірна активність багатьох інформаційних спільнот, пов'язана з рівнем розвитку технології, а також із загальною глобалізацією та інформатизацією, що змушує засоби масової інформації боротися між собою за лідерство і за вплив на суспільне свідомість мас.

ЗМІ відіграють важливу роль в побудові дипломатичного діалогу між країнами. Це виражається не тільки в будь-якому інформаційному повідомленні, але, перш за все, в структурі ведення зовнішньої або внутрішньої політики. Благополучний імідж політичного суб'єкта багато в чому залежить від того, як його образ трактують зарубіжні ЗМІ, які дотримуються своєї політики щодо подачі матеріалу. Так створюється медіаобразу політичного суб'єкта, який формується засобами масової інформації через журналістські тексти по каналах преси, телебачення, мережі Інтернет, радіомовлення та інших засобів. Так само відбувається і розвиток відносин людей до тієї чи іншої події. Таким чином,

утворення цілісного образу суб'єкта політичної діяльності потребує формування окремих позитивних поглядів про суб'єкти-прообрази в суспільстві [18].

Окремо варто відзначити, що засоби масової інформації не просто нав'язують ідею або твердження, а й дають тему для громадського обговорення, в ході якого у суб'єкта складається уявлення про який-небудь феномен або явище.

Активний розвиток інформаційного суспільства, глобалізація комунікативного простору привело, на думку філософів Г. Маклюена і К.Фіоре, до формування так званого «світового села» [9].

Дане явище характеризується не тільки зростанням числа телеканалів, радіостанцій, мережових версій друкованих видань і появою онлайн-публікацій, але і розширенням світового інформаційного простору, в якому Україна займає певне місце; встановленням першочергового значення засобів масової інформації в процесі формування образу країни в очах суспільства.

ЗМІ, безумовно, стають і головним джерелом інформації для міжнародного співтовариства: суб'єкт практично не має можливості стати очевидцем подій, що відбуваються всередині іноземної держави, таким чином, пріоритетність засобів масової інформації очевидна.

Суб'єкт може отримати інформацію тільки через засоби масової інформації: телебачення, інтернет, радіо, пресу. Якщо ж подія не була висвітлена в засобах масової інформації, то і значимість цієї події буде зменшуватися.

Таким чином, ЗМІ є не єдиним, але головним джерелом інформації для кожного суб'єкта, індивіда. Можна також стверджувати, що засоби масової інформації мають певну вагу при утворенні образу держави як суб'єкта політичної діяльності за кордоном, тобто політика, що проводиться тим або іншим виданням, каналом, сайтом, безпосередньо буде впливати на образ реципієнтів про державу.

Тут слід більш детально зупинитися на основних позиціях теорії впливу новинних засобів масової інформації на громадську думку, запропонованою американськими дослідниками М. Маккомбс і Д. Шоу в 1974 році [13].

Сформована повістка в ЗМІ стає схожою того, що суспільство воліє встановлювати на перше місце те, що було доведено роботою вчених. У слідстві розгляду, проведеного в ході передвиборної кампанії матеріалів, вчені зробили прогнозований висновок про те, що погляди про подію в значній мірі формуються саме засобами масової інформації. Однак тут необхідно зробити наступне уточнення: засоби масової інформації також формують новинну подію, припускаючи, що вона знайде відображення серед аудиторії. Відповідно до цього, в разі, якщо проблема ніяк не притягне аудиторію, подальшого просування вона не отримає.

«Теорія встановлення, або формування порядку денного» (AgendaSettingTheory) описує вплив засобів масової інформації, що змушує суб'єктів вважати деякі явища і події, з якими вони знайомляться через засоби масової інформації, більш важливими, ніж інші». Тобто події стають важливими в той момент, коли відбувається їх висвітлення в інформаційних потоках. Але не можна при цьому забувати, що і інформаційна повістка формується залежно від зацікавленості аудиторії в конкретній новинній події, адже саме аудиторія є своєрідним замовником інформації того чи іншого засобу масової інформації. Засоби масової інформації, формуючи інформаційний порядок денний, є своєрідним конструктором соціальної реальності [16].

Таким чином, ЗМІ є основним каналом формування образу суб'єкта політичної діяльності. Перебіг політичного конфлікту як такого в цілому неможливий без взаємодії і отримання зворотного зв'язку від громадськості. ЗМІ можуть виступати і як причиною, і як інструментом під час політичного конфлікту.

1.3 Вплив політичного конфлікту на формування і динаміку образу країни

Сьогодні все краще усвідомлюється, що організація зворотного зв'язку дає в руки комунікаторів сильний засіб впливу на аудиторію через ілюзію «співучасті в процесі», що пов'язано зі зміною психіки слухачів, з корекцією їх мотиваційних і оціночних установок. Засоби комунікації забезпечують не тільки соціальний зв'язок, а й модифікують свідомість аудиторії, керують і направляють її поведінку, виконують функцію соціальної компенсації. Вони забезпечують як сприйняття актуальної інформації, так і різноманітні потреби.

В основі формування образу країни за допомогою ЗМІ лежить створення певної громадської думки. Громадська думка представляється як оціночне судження, яке виражає відношення громадськості до актуальних питань суспільного життя, які зачіпають загальні інтереси.

Громадська думка формується в залежності від того, як розвивається суспільство. Майже в будь-якому науковому описі формування громадської думки можна знайти загальну закономірність – воно проходить кілька етапів []:

1. Зародження. Відбувається певна подія, або з'являється «тема», яка хвилює громадськість.

2. Поширення. Розмови починають набирати обертів і поширюватися по групам, які хвилює це питання.

Надалі доля громадської думки може відрізнятись: вона може вичерпати свою актуальність і припинити існування, або може щільно увійти в суспільне життя і стати частиною досвіду. Залежно від змісту висловлювань громадська думка виражається в оціночних, аналітичних та конструктивних судженнях. Вона регулює поведінку індивідів, соціальних груп та інститутів у суспільстві, виробляючи або асимілюючи (запозичуючи зі сфери науки, ідеології, релігії і т. д.) і насаджуючи певні норми суспільних відносин. Нарешті, в залежності від знаків висловлювань, вона виступає у вигляді позитивних чи негативних суджень [20].

Слід зазначити, що образ країни може формуватися активно або пасивно, особисто або опосередковано. Наприклад, опосередковане пасивне формування образу країни здійснюється при висвітленні новин про конкретну країну закордонними засобами масової інформації. Сучасні дослідники особливу увагу звертають на діяльність засобів масової інформації при висвітленні політичних інцидентів.

При цьому важливе значення має не тільки сама інформація в певних ЗМІ, а й наявність альтернативної інформації в ЗМІ цієї ж країни, або інших країн, наявність інформації про події з точки зору жителів або медіа описуваної країни.

Наприклад, рівень представленості України на сторінках іноземних газет, екранів телевізорів і в інтернеті досить високий. Варто відзначити, що в дослідницькій літературі прийнято розрізняти поняття «імідж» і «образ»: якщо під першим розуміється те, як держава сама себе позиціонує, то під другим – її фактичне сприйняття в світі.

Для демократичної держави утвердження політичних висновків у необхідному ступені залежить від соціального подання. Відповідно до цього, в державі, в якій значну роль виконують ЗМІ, ці висновки впливають на становлення поглядів про сукупні інтереси і уявлення громадськості.

Основне правило діяльності багатьох іноземних засобів масової інформації базується на забороні будь-яких контрольних операцій або обмежень ЗМІ з боку влади. Це забезпечує незалежність преси та незалежність слова. Мається на увазі, що ЗМІ повинні бути позбавлені потенційної цензури. У разі, якщо хтось (громадянин, громадський діяч, підприємець і т. д.) планує вплинути на хід публікації, йому потрібно довести необхідність таких дій в суді.

На даний період часу було проведено велику кількість досліджень для визначення ролі засобів масової інформації в формуванні громадської думки.

Тут варто зупинитися на дослідженні, яке стосується утворення образу країни через призму інформаційних потоків. Гіпотеза цього дослідження полягає

в тому, що думка громадськості про ту чи іншу країну залежить від кількості і спрямованості публікацій в засобах масової інформації. Це дослідження було проведено в 1998 році американськими дослідниками Гайємом Голаном і Вейном Уанті і полягало в аналізі контенту чотирьох телевізійних каналів – ABC, CBS, CNN, NBC [15].

Результати цього дослідження доводять тезу, що затверджує, що кількість матеріалів у засобах масової інформації може вплинути на те, як американська громадськість сприймає образ іншої держави. З іншого боку, результати також свідчать про існування іншого зв'язку: значимість і гучність інформаційних приводів в конкретний період, в випадку, якщо в інший час існувало менше число матеріалів, можуть домінувати при формуванні зацікавленості аудиторії до теми становища іншої країни [9].

Таким чином, незначне число новин про Кувейта ніяк не подіяло на підвищений інтерес американської громадськості до теми зацікавленості уряду США у війні з Іраком, в яку був залучений Кувейт

Інше дослідження також підтверджує цю тезу: «Існують докази того, що пильна увага преси до певних країн є ще більшою гарантією позитивного сприйняття цих країн з боку американців, ніж просто згадка цих країн на сторінках газет».

У зарубіжних дослідженнях переважає теорія, яка говорить, що засоби масової інформації є засобами комунікації для бізнес-еліт і корпорацій. У засобах масової інформації відбувається зіткнення інтересів цих компаній, що створює видимість плюралізму в інформаційному просторі. У країнах Європи і США засоби масової інформації – це комерційний ресурс, залежний в першу чергу від реклами як джерела доходу, а не від думки влади. Зарубіжні засоби масової інформації знаходяться в залежності від громадської думки, і це служить причиною того, що засоби масової інформації намагаються зберегти об'єктивність і політкоректність, дотримуватися журналістської етики. Здебільшого, це стосується внутрішніх ситуацій в країні. Щодо

зовнішньополітичних статей можна сказати, що вони мають оцінний характер, який, в принципі, притаманний більшій частини суспільства в цілому [5].

Висновки до розділу 1.

Таким чином, на нашу думку, політичний конфлікт – це протиборство суб'єктів політичної діяльності, причина якого полягає в несумісності політичних інтересів, цілей, завдань, так або інакше пов'язаних з державним чи громадським управлінням. Можна зробити висновок, що будь-який конфлікт не можна розцінювати як виключно негативне або виключно позитивне явище. Це досить багатогранна ситуація, яка при грамотному управлінні може бути переведена в конструктивне русло.

Досліджуючи ЗМІ, ми розуміємо, що вони є не єдиним, але головним джерелом інформації для кожного суб'єкта, індивіда. Можна також стверджувати, що засоби масової інформації мають певну вагу при утворенні образу держави як суб'єкта політичної діяльності за кордоном, тобто політика, що проводиться тим або іншим виданням, каналом, сайтом, безпосередньо буде впливати на образ реципієнтів про державу.

ЗМІ є основним каналом формування образу суб'єкта політичної діяльності. Перебіг політичного конфлікту як такого в цілому неможливий без взаємодії і отримання зворотного зв'язку від громадськості. ЗМІ можуть виступати і як причиною, і як інструментом під час політичного конфлікту.

Отже, засоби масової інформації є ключовим фактором інформаційно-комунікаційної системи, який впливає на суспільну свідомість.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ УКРАЇНСЬКИМИ ТА РОСІЙСЬКИМИ ЗМІ

2.1 Основні методи і способи репрезентації політичних конфліктних ситуацій українськими та російськими ЗМІ

Події листопада 2013 – лютого 2014 року, які називали Євромайданом або Революцією Гідності, можна вважати передумовою виникнення російсько-українського конфлікту. 21 листопада 2013 року, після того, як тодішній президент України, Віктор Янукович відмовився підписати угоду про асоціацію з ЄС, незадоволене рішенням населення почало збиратися на центральній площі Києва. У ніч на 30 листопада вони були жорстоко розігнані спецпідрозділом «Беркут». Це й стало рушієм для подальших масових акцій протесту.

У ніч з 18 на 19 лютого відбулися найдраматичніші події революції: пожежа у Будинку профспілок та розстріли активістів, що стало причиною загибелі 104 чоловік, яких назвали «Небесною сотнею». Через кілька днів Віктор Янукович залишив країну. Офіційним початком російсько-українського конфлікту вважається 20 лютого 2014 р., коли стартувала військова операція із захоплення російськими військовими спецпідрозділами півострова Крим (Постанова ВР України, 2015).

ЗМІ як важливий елемент політичної системи, який не тільки включений в суспільно-політичні процеси, але і робить на них активний вплив, є важливим джерелом інформації не тільки про якість політичного життя суспільства, а й стан поточних політичних конфліктів між різними країнами. Медійний вимір політичної практики представляє собою сукупність журналістських текстів про політичні явища і проблеми, які «відображають політичне життя суспільства в усій його багатогранності».

Варто відзначити, що в науці поки що не вироблена єдина методологія дослідження політичних явищ як сутнісних компонентів політичної реальності. Здебільшого це обумовлюється тим, що політичні процеси і структури

безперервно змінюються, а політична дійсність – ускладнюється. Однак зафіксовані в матеріалах ЗМІ політичні проблеми і тенденції розвитку політичних явищ найчастіше вірно інтерпретуються дослідниками, але, на жаль, в цьому можна упевнитися тільки з плином часу.

Найгострішими політичними проблемами вважаються міждержавні конфлікти і війни, проблеми спірних територій, боротьба за політичні права і свободи особистості, а також протиріччя, що виникають в результаті зіткнення національних інтересів різних суб'єктів міжнародного політичного процесу. Для нашого дослідження були обрані провідні телеканали України та Росії «1+1» та «RT», що відображають в своїх журналістських матеріалах різні точки зору на певні політичні питання і проблеми, особливо це стосується питань Росії і її дій на міжнародній політичній арені, які викликають негативну реакцію у інших країн, в тому числі у США, Великобританії, Франції, України та інших.

Під час збройних конфліктів, аудиторія схильна вибирати не аналітичні матеріали, а новинні. Так як свою роль відіграє фактор «серіальності» новин. Сторонній спостерігач просто стежить за ходом подій, не особливо вдаючись у суть того, що відбувається. Самі новинні матеріали подаються у своєрідній маніпулятивній манері, виходячи з якої, читач вже сам неусвідомлено вирішує хто зі сторін поганий, а хто хороший. Політологи-макіавеллісти вважають, що політика – це мистецтво маніпулювання людьми, і при негативному відношенні, до подібного роду методів, знання механізмів і принципів їх роботи може сприяти як виявленню фактів маніпулювання, так і організації протидії прихованого впливу на цільові групи політичної кампанії, що може безпосередньо вплинути на кінцевий політичний результат.

Журналістські матеріали телеканалів «1+1» і «RT», присвячені політичним конфліктам між Україною і Росією, складають емпіричну базу нашого дослідження. Технологічні особливості емпіричного матеріалу, зафіксованого на матеріальних носіях, визначають методологічний інструментарій, який ми застосуємо в нашому дослідженні. Оптимальним

методом збору, обробки та систематизації інформації ми вважаємо контент-аналіз. Наше першочергове завдання полягає у вивченні методів і способів репрезентації політичних конфліктів телеканалами «1+1» і «RT».

Нині більшість телеканалів пристосовані до вимог Інтернет-платформ, вони мають сторінки компаній у соціальних мережах, тому існує потреба проаналізувати наявність та особливості функціонування відомих телеканалів у соціальних мережах.

Завдяки Інтернету російські медіа стали інформаційно-психологічною зброєю терористичних актів гібридної війни з Україною, найвідомішими з яких є «Російська весна», «Руський мир», «Крим нашій» та інші, що мали на меті пропаганду засобів масової інформації про небезпечний світогляд країни-агресора, особливо серед довірливої російськомовної аудиторії України та інших країн.

На сьогодні, тема інформаційної війни є досить актуальною для України. Наша держава є жертвою одразу чотирьох сторін інформаційного тиску: Росії, Європи, Америки та власного тиску на себе. Призначення та мотиви кожного з цих з них цілком чіткі та очевидні. Усі вищезазначені країни хочуть стати власниками тих ресурсів, які належать Україні. Росія та Америка знаходиться в стані постійного протистояння, а Україна, як і більшість інших країн, є полем битви та призом для переможця. З-поміж цього Україна також є активним учасником внутрішньої інформаційної війни, вона аналогічно поширює вигідну інформацію серед своїх же громадян. .

Головною функцією інформації у воєнні часи є висвітлення подій та явищ. Хоча станом на сьогодні така інформація, часом навіть дезінформація, почала впливати на свідомість громадян зі шкодою. Вона еволюціонувала від сили, яка допомагає в бою, до сили, яка сама вибирає переможця та вирішує результат війни. Гібридна війна перетворилась на інтелектуальну. 'Першочергово, це проявляється в тому, що хто більш вміліший і хитріший, той швидше передасть свою думку людям і покаже себе в хорошому світлі. Але

завжди потрібно пам'ятати про те, що у медалі завжди дві сторони, про що під впливом медіа часту забуває суспільство. Маніпуляції над свідомістю громадян найчастіше проводяться за допомогою телевізійних каналів, кожен з яких в Україні належить конкретній особі, яка має свої конкретні політичними погляди та уподобання. Останнім часом на території України тенденції пропаганди почали видозмінюватися та вказувати на шизофренічний характер інформації, яку засоби масової інформації (українські та російські) передають споживачам українського телебачення. Фейки та плітки в стрічках новин свідчать про те, що країна не є на 100% демократичною. Україна повинна створити засоби масової інформації, незалежні від панівної еліти, бізнесу та іноземного впливу, як країна, яка намагається вийти на новий рівень розвитку.

Facebook, як найпопулярніша соцмережа в Україні, налічує 12 млн українців користувачів [36], тобто це кожен четвертий житель нашої країни. Дещо менше осіб користуються Instagram – 11 млн підписників. Дуже швидко набирає популярності TikTok, який за рік має 4 млн українських користувачів [37] і продовжує зростати. Також позитивною динамікою відзначається Telegram – мережа не надає інформацію щодо кількості користувачів в окремих країнах, втім загалом у світі ним користуються 200 млн осіб [37].

Сервіси соціальних медіа створені за концепцією Web 2.0, яка має на мені створенні та поширення інформації користувачем на основі своїх соціальних зв'язків. Сутність цієї концепції: можливість самостійного заповнення вмісту Інтернет-сторінок. Отже користувач обіймає одразу дві посади як виробник і споживач інформації в Інтернеті. Функціональність соціальних медіа, таких як Facebook, Twitter, YouTube та багатьох інших, базується на даному принципі.

Щодо досліджуваної нами мережі Facebook сутність концепції Web 2.0 можна побачити на прикладі одного із постів сторінки «RT на русском» (рис.2.1.).

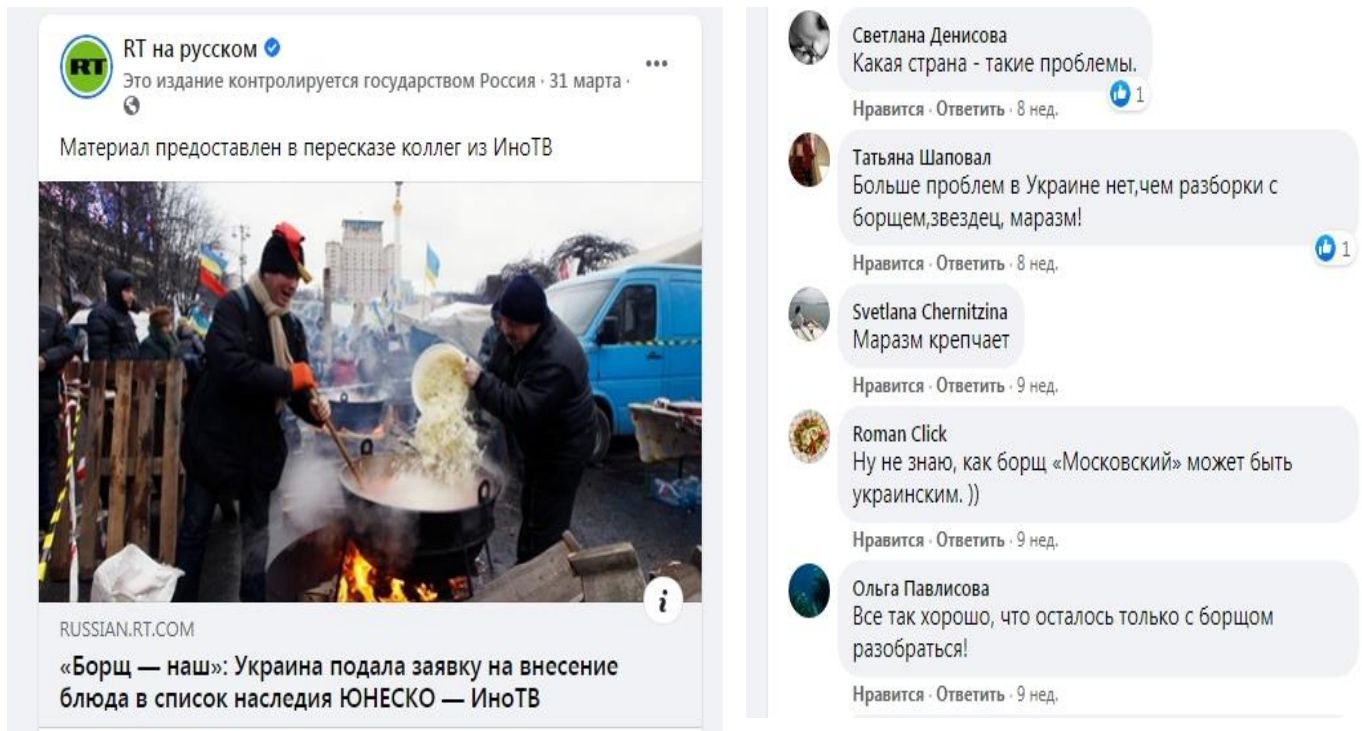

Рисунок 2.1. Допис «RT на русском» від 31.03.2021

Автором цієї концепції є відомий дослідник Тім О'Рейлі. Він виділив такі основні особливості цієї платформи:

- право користувачів вносити зміни до вмісту;
- довіра до користувачів;
- важливість відносин, а не технологій;
- якість обслуговування тим краща, чим більше людей користується програмами;
- поведінка користувача не визначена.

Використання платформи Web 2.0 визначає характеристики цих джерел інформації: виготовлення контенту цілком залежить користувачів, бо з розвитком інформаційних технологій будь-який допис чи коментар можуть бути опубліковані в один клік. Тому «нові ЗМІ», як найбільш оперативне джерело інформації, почали відігравати важливу роль у конфліктній взаємодії на різних рівнях.

Головні сторінки сайтів «1+1» та «RT» дають посилання на свої сторінки в соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram та Youtube, що дозволяє за бажанням почати стежити за ними. Плагіни в розділі «Новини» надають можливість ділитися інформацією про ці матеріали в мережах «Twitter» та «Facebook» (інші соціальні мережі також можна знайти в меню кнопки «Поділитися»). Позиціонування телеканалів в інформаційному просторі також здійснюється за допомогою Viber та RSS-Feed. Такі соціальні медіа за своїм функціоналом надають можливість переглядати, ділитися та коментувати матеріали, які привернули увагу користувача. Це сприяє швидкому поширенню та популяризації інформації, на що й розраховують фахівці, ціллю яких було отримати зворотній зв'язок. На сторінку «RT на русском» у соціальній мережі «Facebook» підписані 2 298 864 тисяч осіб. Сторінка «ТСН» має 2 135 852 підписників.

Сторінка «RT на русском» у соціальній мережі розмежована за такими розділами: «Публікації», «Відео», «Фото», «Instagram», «Групи», «Прямий ефір», «Інформація», «Групування» та «Події».

RT – російське державне багатомовне телебачення. Компанія була заснована в 2005 році. Фінансується повністю російським урядом (приблизно стільки ж коштів витрачається на функціонування великих російських міст). Основні цілі телебачення зосереджуються на представленні поглядів російської влади на міжнародні події та зменшення впливу стереотипів щодо Росії, «врівноважуючи західні ЗМІ» [5].

Згідно з даними з офіційного сайту RT, телеканал пропонує альтернативний погляд на поточні події, висвітлюючи сюжети, що не потрапили на сторінки та екрани світових ЗМІ, а також знайомить свою аудиторію з російської точкою зору на найважливіші міжнародні події. RT регулярно критикується західною спільнотою та ЗМІ. Західні політики (в першу чергу – офіційні особи) звинувачують канал в «проросійській і антизахідній пропаганді» і висловлюють занепокоєння зростанням його популярності в своїх країнах. У

критичних матеріалах більшості ЗМІ постійно підкреслюється, що RT є «кремлівським каналом, який фінансується з державного бюджету», використовуються аргументи про те, що RT охоплення потенційної аудиторії постійно видає за частку своєї фактичної аудиторії. Критичні статті особливо часто виходять в таких виданнях як американські «The New York Times», «The Washington Post» і ін., а також британські ВВС, «The Guardian» і т. д.

Варто зазначити, що на тлі загострення політичних відносин Британії і Росії через справу Скрипаля британська влада в квітні 2018 року пригрозили обмежити мовлення RT в Великобританії. Росія у відповідь пригрозила застосувати дзеркальні заходи і закрити редакцію «Російської служби ВВС».

У нинішніх реаліях Росія поставила собі ціль запевнити увесь світ не стільки в істиності та непорушності своєї позиції з критичних питань (агресія у східних регіонах України, анексія Криму тощо), скільки в тому, що не існує нічого, окрім лише суб'єктивної інтерпретації процесів [14, с 25]. Вагомими рисами російської пропаганди є також гнучкість і недобросовісність; цинізм; поширення дезінформації; створення ефекту «паралельної реальності» за допомогою фейкових новин; одночасність, ситуативність, невідповідність повідомлень (очікування повної втрати пам'яті одержувачами); переконати - не мета сама по собі, ціль - те, що інформаційне поле "брудне", щоб ніхто нікому не довіряв [32].

Телеканал «1+1» - це український національний телевізійний канал, який входить до медіаконгломерата «1+1 Медіа». «Телевізійна служба новин» або ТСН - це щоденна новинна програма на каналі 1+1, що випускається 1+1 Media. Вважається, однією з найпопулярніших програм новин в Україні. У будні дні в ефір виходять до 8 випусків ТСН залежно від дня тижня, у вихідні – один. Основна тема ТСН-вечір, який розпочинається о 19:30. У грудні 2012 року програма встановила абсолютний рекорд, здобувши частку аудиторії 31,5 %. Це означає, що майже кожна третя доросла людина в Україні дивилася випуски ТСН [5].

У вечірньому випуску «ТСН» є як важливі соціально-економічні й політичні новини, так і культурні й спортивні, що дозволяє отримати загальну картину про події у державі та світі. Дописи в соціальній мережі «Facebook» також є на різну тематику, але на відміну від телевізійної програми, тут ще публікують історії з життя відомих людей та блоги, тому контент є ширший. У розділі «Відео» щодня додають деякі сюжети із телевізійного випуску новин. Коли відбувається надзвичайно важлива (на думку журналістів «ТСН») подія, то на сторінці ведуть пряму трансляцію з місця події [7]. Варто зауважити, у «Facebook» в режимі реального часу можна переглядати випуски новин на телебаченні мовою жестів, що допомагає людям із вадами слуху дізнаватися новини [7].

Варто зауважити, що сьогодні соціальні мережі є необхідними фрагментом для формування інформаційного простору. Отже, якщо раніше головним каналом поширення новин було телебачення, то зараз активніше використовують нові медіа – соцмережі та навіть Telegram-канали.

2.2. Контент-аналіз публікацій присвячених висвітленню стратегії російсько-українського конфлікту

Метод контент-аналізу є одним із найпоширеніших способів дослідження медіа. Він дозволяє чітко та об'єктивно проаналізувати великі обсяги текстової, звукової або відеоінформації. Крім того, метод має високу надійність, оскільки конкретні одиниці аналізу, прописані в рубрикаторі, дають можливість проводити дослідження повторно, через певний проміжок часу.

Процедура проведення контент-аналізу включає в себе такі етапи:

- 1) формулювання гіпотез або дослідницьких завдань;
- 2) визначення та обґрунтування вибіркової сукупності;
- 3) визначення одиниць аналізу;
- 4) розробка рубрикатору для кодування інформації;
- 5) аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

Отже, будь-яке соціологічне дослідження розпочинається з розробки документу, програми, у якій викладаються теоретико-методологічні передумови досліджуваного явища.

Мета емпіричного дослідження полягає в з'ясуванні того, яким чином головні інформаційні телеканали України та Росії висвітлюють проблему російсько-українського конфлікту, які події охоплюють, специфіки представлення врегулювання конфлікту.

Відразу відзначимо, що у 2014 році через пропаганду війни і насильства були заборонені російські телеканали НТВ, «Россия-24», «Первый канал», «Россия-1», «Звезда», Life News, Russia Today (RT) і низка інших згідно з указом від 26 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів(санкцій)», що був неодноразово продовжений з метою гарантування національної безпеки (Про застосування персональних..., 2020). Тому, для аналізу інформації на сайті Russia Today (RT) ми скористалися спеціальною програмою VPN, яка дозволяє змінювати геолокацію в браузері, не перебуваючи безпосередньо на непідконтрольній території.

Для реалізації мети потрібно виконати такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати сторінки новинних програм в соціальній мережі Facebook за 2021 рік, пов'язані з політичними подіями на Україні та Росії;
- за допомогою контент-аналізу сюжетів з'ясувати, яке місце відводиться різним проблемам та врегулюванню російсько-українського конфлікту;
- виявити, на яких моментах у сюжетах наголошують журналісти;
- виокремити фрейми, через які ЗМІ формують образи сторін конфлікту, та прослідкувати використання різних мовних стилів у висвітленні подій;
- з'ясувати, які концепції (журналістика миру/війни) переважають у представленні новин воєнної тематики.

Об'єкт дослідження – новини провідних телеканалів України та Росії «1+1» та RT.

Предмет дослідження – дописи в мережі Facebook щодо висвітлення російсько-українського конфлікту у новинних програмах «ТСН» («1+1») та RT.

Всього було проаналізовано 21 матеріал. За одиницю аналізу взято повний текст новини. В ході аналізу були зроблені висновки по кожній стадії конфлікту.

На Facebook-сторінках двох телевізійних каналів Facebook ми користувались пошуком по ключових словах «Україна», «Росія», «Війна», «Конфлікт», «Бойові дії», «Донбас», «ДНР», «ЛНР», «ОРДЛО» і т.п (рис.2.2.).

Кожен конкретний текст, опублікований та присвячений такому складному явищу як політичний конфлікт, повинен розглядається в контексті політичної ситуації, в якій він створений, в його співвідношенні з іншими текстами, з урахуванням цільових установок, специфіки сприйняття цього тексту різними людьми; враховується роль, яку цей текст може грати в системі політичних текстів і в політичному житті країни.

Результаты поиска

в RT на русском

Украина

Фильтры

Просмотренные публикации

Сначала новые

Отмеченное местоположение ▼

Дата публикации ▼

Результаты поиска

в ТСН

Росия

Фильтры

Просмотренные публикации

Сначала новые

Отмеченное местоположение ▼

Дата публикации ▼

Рисунок 2.2. Специфіка пошуку дописів в мережі Facebook

Ми обирали одну з подій, що стосується російсько-українського конфлікту і досліджували як її висвітлюють дві країни.

Канал «RT на русском» у своєму дописі від 7 квітня 2021, о 19:21 годині в прайм-тайм розповідає про те, що Україна готова до відновлення повномасштабної війни з Росією, а Донбас зробить все, щоб не допустити конфлікту. Коментарів будь-кого з представників української сторони немає: *«Глава самопровозглашённої ДНР Денис Пушилин заявил об ухудшении ситуации на линии соприкосновения в Донбассе. По его словам, количество техники, которая сконцентрирована вдоль линии с украинской стороны, говорит о том, что Украина готова к возобновлению полномасштабных боевых действий. При этом, как подчеркнул Пушилин, Донбасс сделает всё возможное, чтобы конфликт был урегулирован дипломатически.»*

Глава самопровозглашённої Донецької народної республіки Денис Пушилин заявил об ухудшении ситуации на линии соприкосновения противоборствующих сторон в Донбассе. Об этом он рассказал в ходе пресс-конференции. По его словам, обстановка там остаётся крайне неспокойной, а число обстрелов с начала года увеличилось почти вдвое в сравнении с последним кварталом 2020-го. Пушилин также отметил, что поводом для усиления эскалации напряжённости в регионе часто служат визиты высоких европейских или американских гостей. После этого, по его словам, «идёт демонстрация со стороны Вооружённых сил Украины» [36].

В якості маніпулятивного прийому використовується зміщення акцентів від одного політичного актора до іншого. В даному випадку політичними акторами виступають держави, позиція яких репрезентується через представників державної влади. Ті судження, які неодноразово були озвучені представниками російського МЗС: про політику влади в Донбасі, про ставлення і комунікації між державними органами і громадянами ПМР - в даному випадку озвучені від імені голови невизнаної республіки.

Такий прийом дозволяє посилатися на джерело, безпосередньо пов'язане з Донбасом, що приймає реальну участь в політиці республіки, а значить викладає неупереджену позицію. Судження також підкріплено прецедентом,

який в даному випадку виступає допоміжним елементом маніпулювання. Він зосереджує увагу аудиторії на конкретних цифрах. Все це робить інформацію більш переконливою для аудиторії, прищеплює їй потрібну, лояльну по відношенню до Росії думку про ситуацію.

Того ж дня (7 квітня 2021, о 16:07) український ТСН розмістив допис з інформацією від імені пресекретаря президента Росії Дмитра Пєскова, і тут можна зрозуміти, що українські медіа не уникають коментування й подання російської сторони, тоді коли російські медіа рідко подають першомову представників української сторони:

«Російські війська перебуватимуть біля українських кордонів доти, доки вирішить керівництво країни. Про це заявив пресекретар президента РФ Дмитро Пєсков, пише Інтерфакс. Кажучи про керівництво країни, він має на увазі «військове керівництво і Верховного головнокомандувача» - тобто президента Володимира Путіна [37].

Представник Кремля на запитання, війська перебуватимуть там на який термін чи на постійній основі, дав відповідь: *«Я не можу вам точно сказати, я не володію цією інформацією щодо планів щодо дислокації і передислокації наших військ [37].*

Російська Федерація, на думку Пєскова, нікому не загрожує. Її війська перебувають там, де бачать у цьому потребу. *«Росія нікому не загрожувала і не загрожує, ні для кого не становить загрози. Російські Збройні Сили перебувають там, на території Російської Федерації, де це визнано необхідним і доцільним» [37].*

Можна прослідкувати, що російські ЗМІ показують російсько-український конфлікт беручи й коментуючи лише представників своєї сторони, коментування українців зустрічається рідко. Діючи таким чином, журналіст російської сторони не допомагає усувати необізнаність і нерозуміння у відносинах між країнами, а це сприяє посиленню і поглибленню політичного та

військового конфлікту. Україна ж в основному коментує представників Росії і незалежних країн.

Допис каналу «RT на русском» від 3 квітня 2021, о 16:15 годині був наступного характеру:

«В ДНР заявили о гибели ребёнка в результате атаки БПЛА украинских военных. Народная милиция самопровозглашённой Донецкой народной республики сообщила о гибели ребёнка в результате атаки украинского беспилотника. «Боевики 59-й бригады Вооружённых сил Украины, выполняя преступный приказ... применили беспилотный летательный аппарат, снаряжённый самодельным взрывным устройством», — сказал представитель ведомства.

Отмечается, что нападение было совершено на жилой район в населённом пункте Александровское, где в момент атаки во дворе находились два мирных жителя. «В результате преступных действий украинских боевиков погиб ребёнок 2016 года рождения и получила ранения различной степени тяжести местная жительница, которая была доставлена в больницу, где ей оказана вся необходимая медицинская помощь», — добавили в Народной милиции» [38].

Даний матеріал носить елемент маніпуляційного впливу. Формується образ агресивно-настроєного ворога. В тексті акцентована увага на тому, що українські військові – вбивці, і можуть вбивати навіть дітей. Місцеві люди починають бачити в проросійських повстанцях, а тепер уже й «народній міліції» захисників від насильницької українізації. Це ще раз підвищує лояльність місцевого населення до ідеї відокремлення від України. Проаналізувавши цю ж новину з української точки зору, можна зрозуміти, що це все фейк-ньюз, що виник в рамках інформаційної війни. Завдяки цьому російсько-український конфлікт посилюється через продукування недостовірної інформації.

Отже, дискурс війни в російських ЗМІ існує протягом усієї незалежності Російської Федерації. Чечня, Дагестан, численні теракти – все це підготувало

російського журналіста до жахів війни, жорстокості тероризму. Крім того, всіма основними ЗМІ Росії досі керує Кремль, який чітко вказує, хто – ворог, а хто – свій.

Отже, медіаобраз Донецької народної республіки на «RT на русском» представляє собою територію, яка бореться за свої права, проголошення незалежності, відділення від України, створення своєї економічної бази, проте в той же час в текстах є і прямо протилежний образ: ДНР - це небезпечний регіон з недалекоглядними політиками, де безвихідь і відчай перевершують радість. Особливу увагу видання приділяє гуманітарній стороні військового конфлікту. Медіаобразу регіону з цієї точки зору видається територією, де люди переживають величезні потрясіння, що перевернули їх життя.

В дописі ТСН від 5 квітня 2021, о 16:12 годині була наступна інформація:

«Російські та прокремлівські ЗМІ активно поширюють інформацію про загибель дитини нібито внаслідок скидання вибухівки дронам Збройних сил України на непідконтрольну Києву територію Донбасу. Однак ця інформація не відповідає дійсності. Волонтерський інтернет-проект, створений для викриття неправдивої інформації про Україну та інші держави, StopFake детально проаналізував поширену інформацію росЗМІ і наводить докази фейку.

Ані «народна поліція», ані росЗМІ не надають жодних подробиць того, що сталося: немає коментарів родичів, немає фотографій з місця події, немає імені вбитої дитини. Єдине, що представник так званої «ДНР» сказав на брифінгу 3 квітня, що дитина померла за адресою вул. 2-а Дорожня, 3б в селищі Олександрівське (біля Єнакієвого), яке розташоване далеко від лінії фронту в тилу окупантів. Назвати «окраїною Донецька» його дуже важко, натомість акцент у своїх заголовках та текстах росЗМІ робили не на Олександрівському, а на Донецьку. На околиці Донецька є інше селище - Олександрівка, яке легко сплутати з першим населеним пунктом. За словами військово-політичного оглядача Олександра Коваленка, відстань від Олександрівського до підконтрольної Києву території становить близько 30

кілометрів, а військовий безпілотник Збройних сил України просто не в змозі пролетіти туди весь шлях. [39].

Реалії українського сьогодення – перебіг операції об'єднаних сил на сході країни – дають можливість засобам масової інформації Росії ефективно застосовувати найрізноманітніші методи пропаганди як серед свого населення, так і за кордоном. Російські ЗМІ вміло застосовують теоретичний базис на практиці, відкрито та приховано впливають на свідомість споживацької аудиторії.

Типовими для російського RT є матеріали з упередженою, необ'єктивною, з використанням інсинуацій інформацією про Україну, як-от хворе місце для України – Крим. Щоб анексувати Автономну Республіку Крим Анексії РФ провела ряд тривалих та масштабних заходів інформаційно-психологічного характеру, починаючи від 1992 до серпня 2013 рр. Тиск зі сторони Росії передусім був направлений на перегляд кордонів України під впливом історичних подій, дискредитуючи її зовнішньополітичній курсу. Був створений негативний образ «демонізованої» влади в Україні, змушуючи за допомогою маніпуляцій повірити в негативний вплив української влади, оскаржуючи зближення України з Північноатлантичним альянсом та її євроінтеграцію:

«Крым навсегда останется с Россией, Западу во главе с США это не изменить, заявил в эфире телеканала «Крым 24» российский министр иностранных дел Сергей Лавров. Во время выступления Лавров назвал воссоединение Крыма с Россией эпохальным событием в новейшей истории страны. «Семь лет назад — в полном соответствии с международным правом — вы высказались за вхождение полуострова в состав Российской Федерации», — сказал он, обращаясь к гражданам.

«Судьба и будущее Крыма — навсегда с Россией, нравится это кому-то или нет. Никакие действия государств Запада во главе с США не могут изменить эту реальность — ни с международно-правовой, ни с политической,

ни с моральной точки зрения», — заявил министр. Он подчеркнул, что российская дипломатия продолжит вести энергичную работу по закреплению в сознании иностранных партнёров реалий, «связанных с возвращением полуострова домой» [40].

Російські ЗМІ так часто намагаються представити негативний імідж України та українських еліт – довести, що Україна не в змозі самостійно вирішувати свої проблеми і на цій основі виводити Україну в орбіту інтересів Москви чи створювати спільні політичні чи економічні державні утворення.

Український ТСН того ж дня – 16 березня 2021 року миттєво відреагував на таку новину: *«Лавров стверджує, що "жодні дії держав Заходу на чолі зі США не можуть змінити" цього. Голова МЗС РФ Сергій Лавров заявив, що попри санкції Заходу, і зокрема, США, незаконно анексований у 2014 році Крим "назавжди" залишиться у складі Росії» [41].*

З даних дописів можна зазначити, що ЗМІ в Росії тримають під своїм контролем всю інформацію. Отже, це дає змогу РФ маніпулювати свідомістю мас, створюючи вигідний для влади образ, який в свою чергу буде трактувати суспільству, яка інформація є актуальна, а яку слід пропустити.

Цитата авторитетної особи, Міністра закордонних справ РФ з Сергія Лаврова, є тут маніпулятивним елементом: одночасно знижується рівень ентропії аудиторії і репрезентується політика Російської Федерації з питання про конфлікт у Криму. Аудиторія дізнається тільки про одне судження, висловлене представником державної влади, а значить, апріорі приймає його як єдино можливе і правильне. Таким чином, прищеплюється необхідна думка з питання, обговорення якого не виноситься на публічний огляд, а приймається в умовах закритості. В умовах же публічної політики думка держави транслюється в спрощеній формі, що робить її сприйняття не завжди в достатній мірі підготовленою аудиторією простішим і ефективнішим.

Сам сценарій анексії Криму та офіційної позиції Росії щодо нього не новий, а заснований на «досвіді» анексій періоду деколонізації та Холодної

війни. При цьому РФ намагається, також, вплинути і на країни Заходу, створюючи з окупації півострова прецедент і виправдовуючи його усіма можливими способами, починаючи з визнання референдуму і закінчуючи порівнянням анексії Криму Росією та проголошення незалежності Косово за сприяння більшої частини міжнародної спільноти. Офіційна Москва також застосовує «кримський прецедент» як розхитування ситуації навколо Каталонії, проводячи паралель між цими принципово різними ситуаціями.

Наступний матеріал від 14 квітня 2021 року демонструє свого роду «страхування» Росії від можливих звинувачень в диктаторських відносинах з Україною. Що важливо, матеріал написаний на основі інформації від іншої країни, а не будь-яких російських органів державної влади, а це не дозволяє сприймати текст як спробу відкритої маніпуляції, а, відповідно, розширює можливості впливу:

«Министр обороны Германии Аннегрет Крамп-Карренбауэр заявила, что российская сторона якобы пытается «спровоцировать реакцию» на границе с Украиной. «У меня сложилось впечатление, что российская сторона делает всё возможное, чтобы спровоцировать реакцию», — цитирует АРР заявление министра. Ранее министр обороны ФРГ призвала Россию объяснить передвижения войск» [42].

Але тут же в даній публікації йде нагадування про те, що Прес-секретар російського президента Дмитро Пєсков відзначав раніше, що Росія не становить загрози ні для однієї країни світу, включаючи Україну. Він повідомив, що «російська армія пересувається на російській території в тих напрямках, в яких вважає за потрібне» для забезпечення безпеки держави. Також в Кремлі заявляли, що в Донбасі відбувається ситуація невиконання мінських домовленостей і активізація провокаційних дій Збройних сил України [43].

У деяких публікаціях простежується пояснення Росією своєї позиції по відношенню до спроб нібито врегулювання конфлікту. Це необхідно для підвищення інформованості населення про те, що відбувається в тимчасово

окупованих територіях України для створення необхідного інформаційного фону для громадян і формування їх думки, лояльного державному, з цього питання. Така мета ставиться в тексті «RT на русском» від 11 квітня 2021 року під заголовком «Песков напомнил о неприемлемости войны из-за конфликта на Украине».

«Никто не собирается двигаться к войне из-за конфликта на Украине, и никто не приемлет возможность такой войны, рассказал пресс-секретарь российского президента Дмитрий Песков. Он подчеркнул, что вместе с тем Россия не останется безучастной к судьбам русскоговорящих людей, которые живут там»[44].

І тут же знову йде маніпуляція-нагадування з читачем даної новини: *«Як зазначала представник МЗС Росії Марія Захарова, складна обстановка в Донбасі складається в тому числі з причини войовничого настрою Києва, який живе ілюзією силового вирішення конфлікту на південному сході країни. Вона нагадала, що в ЗМІ України нагнітається “істерія про міфічну російську загрозу”*»[45].

Набагато раніше, у російських ЗМІ активно культивувалася позиція прямої військової агресії проти мирних прихильників федералізації на сході України, яка фінансується третіми країнами. Новий український уряд прийшов в результаті незаконного і антиконституційного перевороту і здійснює етноцид російського населення на сході України. ЗМІ намагалися донести повну легальність утворення ЛНР і ДНР, щоб захистити конституційні права людей, які проживають на цій території.

В середині березня 2014 року, в розпал масових страйків і переході міських адміністрацій під управління повстанців, в «RT на русском» було безліч матеріалу про можливі провокації бойовиків на Україні». У них йшлося про те, що київська влада відправила в бунтівні області загони добровольців, що складаються з правих радикалів з метою розгону демонстрантів. Тобто пройшло майже сім років, а з дописів авторитетного російського ЗМІ можна зрозуміти,

що в виникненні російсько-українського конфлікту винна Україна на чолі з владою Києва.

Нині Росія має на меті перенести конфлікт на сході України в стадію «заморозки», змусивши країну визнати сепаратистів «союзниками» та розпочати з ними переговори на їхніх, точніше російських умовах. Тиск Російської Федерації на Україну з кожним днем стає все більш помітним. Це проявляється в поступовому збільшенні чисельності російських військ поблизу кордонів України та на наших окупованих територіях. Росія проводить широкомасштабну антиукраїнську інформаційну кампанію, хоча в той же час заперечує свою причетність до конфлікту.

Розглянемо останні дописи каналів «ТСН» та «RT на русском» від 22 травня 2021 року про обстріли на окупованих територіях:

Новина про обстріл від «RT на русском» за 22 травня 2021 року була сформована та подана наступним чином:

«Украинские военные подвергли обстрелу северную окраину Донецка, сообщили в представительстве самопровозглашённой Донецкой народной республики в Совместном центре по контролю и координации режима прекращения огня (СЦКК). «Зафиксирован обстрел со стороны вооружённых формирований Украины по направлению Пески — Донецк», — цитирует РИА Новости представителя ДНР в СЦКК. По его словам, ВСУ выпустили 12 мин калибром 120 мм» [46].

Зафіксовано вісім порушень режиму припинення вогню збройними формуваннями Російської Федерації. Про це повідомили у ранковому зведенні ООС 22 травня. Поблизу населеного пункту Катеринівка окупанти відкривали вогонь з артилерійських установок 122 калібру, гранатометів різних систем, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї. [47].

Медіаобраз Донбасу в «RT на русском» являє собою якусь віртуальну державу, що прагне до незалежності, має свою національну ідею, але разом з

тим і безліч проблем, серед яких недалекоглядність керівництва, невизначене майбутнє і суперечливі настрої громадян.

Ми вважаємо, що однією з найбільш важливих етичних проблем журналістської роботи вважається спосіб подачі соціально гострих матеріалів, присвячених тим чи іншим конфліктним ситуацій: освітлення злободенних і спірних питань у ЗМІ не повинно загострювати стан справ і порушувати інтереси кожної зі сторін, які беруть участь в конфлікті. Некоректність або неполіткоректність, проявлена в журналістських матеріалах, які зачіпають конфліктні теми, не тільки підстєбує світоглядні суперечки, а й провокує соціальні потрясіння. Нерідко випадки, коли поява журналістських матеріалів про конфліктні події веде в протилежну сторону: спостерігається зростання взаємної недовіри сторін і поглиблення складної ситуації. З метою регулювання етичної сторони журналістської діяльності було створено безліч актів, кодексів і маніфестів, що вимагають від журналістів правдиво і об'єктивно відображати інформацію, задовольняючи потреби аудиторії та не порушуючи встановлених норм. Етика і право в мас-медіа експлікують конфлікт між рекомендаційністю етичних норм і директивністю юридичних законів. Довести, що мовні дії журналістів були навмисні і що журналісти навмисно «розпалювали ворожнечу», неможливо. Неможливо і кваліфікувати освітлення подібних подій в ЗМІ як однозначно неетичні, оскільки там, де одні бачать порушення неписаних етичних норм, інші вбачають прояв громадянської позиції, авторського світогляду.

Підґрунтям вище сказаного вважаємо допис «RT на русском» за 5 квітня:

«“За что это дитё пострадало? Он что, кого-то застрелил? Он кому-то что-то сказал плохое? Он ещё в ангельском возрасте, ему четыре годика”. Бабушка погибшего в селе Александровском Донецкой области четырёхлетнего мальчика рассказала, что ребёнок играл во дворе, когда она услышала громкий звук и увидела чёрно-белый дым» [\[48\]](#).

Сприяння нагнітання істерії в суспільстві як порушення одного з принципів психологічної безпеки ми вважаємо недотриманням етичних норм журналістики, а саме зневагою соціальної відповідальності журналіста.

Яскраво виражена сенсаційна подача матеріалу, змішання інформації та думки, активізація стереотипів, а також методи навіювання і залякування аудиторії не можуть відповідати принципам журналістської етики, в якій мовиться, що журналіст повинен бути чесним, об'єктивним, соціально відповідальним (тобто, інформація, яка надається журналістом, не повинна нагадувати собою продукт споживання), поважати приватні честь і гідність, сприяти розвитку нового світового інформаційного та комунікаційного порядку.

В заголовку новини російського «RT на русском» за 10 березня 2021 року «Сам оказывал первую помощь»: пенсионер из Докучаевска спас раненную при атаке ВСУ жену» можна зрозуміти, що російські журналісти відшуковують в архівах новини, які вже були опубліковані декілька років тому назад, то редагуючи, знову їх подають, щоб розпалити ворожнечу яка притихає:

«8 ноября 2016 года украинская сторона выпустила около 350 артиллерийских снарядов и мин по районам Донецкой области. Под огнём оказался и Докучаевск. Во время обстрела города мирная жительница получила ранение, ей удалось выжить только благодаря решительным действиям мужа. Обстрел Докучаевска начался в полдень. В это время 65-летние супруги Максим и Елена Мироновы (имена и фамилия изменены по просьбе пострадавших) находились дома. Елена стояла у окна, когда один из снарядов разорвался во дворе их дома. Женщина была ранена осколками в грудь и предплечье. Её жизнь теперь зависела от того, как быстро удастся остановить кровотечение. Однако до больницы было далеко.

«Сам оказывал первую помощь жене. Только после обстрела я смог вызвать скорую, которая доставила её в центральную городскую больницу», — рассказывает Максим Миронов. Благодаря усилиям мужа Елену удалось спасти. Врачи поставили ей диагноз «осколочное ранение грудной клетки без

инородных тел и левого предплечья с наличием инородных тел». С учётом реабилитации Миронова находилась на лечении четыре месяца» [49].

Дана публікація не має автора. Можна зрозуміти, що самим використуваним прийомом при висвітленні російсько-українського конфлікту є перестановка акцентів. Основний упор в публікації робиться на агресивні дії України, а також на її вину в розв'язанні збройного конфлікту. В даній публікації, її дії позиціонуються як геноцид.

Для того, щоб підпорядкувати аналітичне мислення аудиторії своїм цілям і вселити страх, російські ЗМІ навмисно вводять в оману свою та, оскільки канал RT транслюється також в інших країнах, іноземну аудиторію. Воно намагається довести людям, що фейк це правда, надаючи примітивні пояснення, демонструючи розірване політичне мислення. У психології дані ознаки має патологія мислення. Така дезінформація, психологічний вплив російських ЗМІ, ділить все українське суспільство на протиборчих людей, які повинні боротися між собою, щоб сприяти поневоленню незалежної України. Впливом російських ЗМІ створює психоемоційну та соціальну напругу, спричиняє деструктивні зміни в суспільстві, спотворюючи цінності та формуючи неадекватні стереотипи та соціальні установки. Російські ЗМІ усвідомлено через навмисно спотворений контент завдають руйнівного впливу через зараження психоемоційним агресивним станом.

В аналізованих нами публікаціях з російської сторони конфлікту за 2021 рік ми зустріли лише одну новину про загибель російських бойовика. Російські журналісти в основному стараються висвітлювати загибель дітей чи людей похилого віку, щоб маніпулювати свідомістю людей, викликаючи у них співчуття та розуміння того, що українцям нічого не вартує вбивати простих, незахищених громадян своєї ж нібито держави, тому ДНР і ЛНР і хочуть бути під владою Росії.

«Один военнослужащий самопровозглашённой Донецкой народной республики (ДНР) погиб от огня снайпера со стороны Вооружённых сил

Украины. Об этом сообщает Донецкое агентство новостей со ссылкой на управление Народной милиции ДНР. «С прискорбием сообщаем, что в результате снайперского огня погиб защитник нашей республики», — говорится в сообщении. По данным агентства, инцидент произошёл 3 мая, снайперский огонь вёлся со стороны села Водяное» [50]

Українські ж новини завжди показують кожну втрату серед своїх військових, не приховуючи імен та прізвищ, як це робить Росія.

«Військовий 10 квітня загинув на Донбасі через обстріли окупантів. У зоні проведення ООС через обстріли бойовиків 10 квітня загинув військовослужбовець 92-ї окремої механізованої бригади Андрій Теперик. Про це повідомили на сторінці 92-ї ОМБр імені кошового отамана Івана Сірка у Facebook. Старший солдат Андрій Теперик був вбитий окупантами неподалік Золотого пострілом зі стрілецької зброї. Військовому було лише 24 роки. Родом чоловік із Харківської області. "Вчора, 10 квітня, об 11 годині вечора російські найманці вкотре "дотримувались режиму припинення вогню" і підступно вбили захисника України. Неподалік Золотого пострілом зі стрілецької зброї смертельно поранили старшого солдата Андрія Сергійовича Теперика. Йому було 24 роки", - йдеться у повідомленні» [51].

10 травня 2021 року на сторінці «RT на русском» з'явився допис без будь-яких посилань та вказання автора:

«Украина опасна для журналистов, надежды на расследование нападения на стрингера Ruptly мало, заявили РИА Новости в Союзе журналистов России» [52].

Посилання на достовірність даної новини зі сторони України ми не знайшли. Отже, аудиторія формує своє основне уявлення про політичний дискурс, ґрунтуючись на тій інформації, яка подається їй через ЗМІ або політичними акторами безпосередньо. Публічна політика, публічна трансляція політичної інформації значно відрізняється від того політичного процесу, який відбувається в закритому від громадян комунікативному просторі. В умовах

нової політичної реальності дійсним стає лише те, що може бути візуально і / або вербально трансльовано на публіку. Відбувається медіатизація політичного процесу, отже, розширюються можливості для маніпулювання і впливу на аудиторію. Політичні події та процеси спрощуються, створюються і формуються їхні образи, які репрезентують стан справ в необхідному для влади світлі. Створення таких подій і є основою для маніпулювання: в інформаційному просторі чільне місце займає постправа - інтерпретація того, що відбувається в такому ключі, який необхідний державної влади для вибудовування подальшої політики і комунікації зі своїми громадянами та іншими країнами.

Стає зрозумілим, що медіа в РФ не передають належним чином інформацію про навколишній світ, тим самим направляють людей з використанням маніпулятивних технологій та прийомів. Політичні медіа умисно вводять у психіку реципієнтів наміри, цілі, бажання, що були продумані російськими пропагандистами. Інформаційно-психологічний вплив за допомогою маніпуляцій російських медіа спричиняє хибне сприйняття соціально-економічної та соціально-політичної ситуації, неможливість аналізувати факти та події, що, у свою чергу, заважає бачити майбутнє.

Висновки до розділу 2.

Таким чином, було виявлено, що діяльність досліджуваних нами ЗМІ не сприяє врегулюванню і вирішенню політичного конфлікту, а виконує завдання по наданню й створення вигідних образів сторін конфлікту, так здійснюється маніпулювання суспільною свідомістю, але варто відзначити, що маніпуляція з боку телеканалу «1+1» трохи інакша, ніж в діяльності RT. В першу чергу, позиція RT полягає в тому, що даний російський телеканал працює для подання в США та інших країнах Заходу альтернативних точок зору на події в світі. Український канал на відміну від російського RT, представляє факти про російсько-український конфлікт максимально докладно, повно і об'єктивно, не замовчуючи погляди і думки протиборчих сторін.

ВИСНОВКИ

Вплив політичних конфліктів і їх результатів на різні сфери життя суспільства, в тому числі соціальну та економічну, сьогодні має колосальну силу. Одночасно з цим діяльність по врегулюванню політичних конфліктів переживає серйозну кризу і вимагає комплексного вивчення та пошуку нових підходів і рішень. Значимість інформаційних технологій і ЗМІ як провідника інформаційного поля, засобу управління політичними конфліктами і суспільною свідомістю, багаторазово збільшується. ЗМІ відіграють найважливішу роль у врегулюванні політичних конфліктів, комплексно і всебічно впливаючи на громадську думку і на конкретних учасників конфлікту, їх поданні та створенні репутації, іміджу, образів. В умовах інтенсивності протікання в суспільстві політичних конфліктів ЗМІ повинні забезпечувати інформаційну відкритість поля конфлікту, актуалізувати принципи об'єктивності інформації публічно пропонувати альтернативні точки зору для створення повної і ясної картини подій, так як обговорення конфліктної ситуації, конструктивний діалог з різними сторонами конфлікту нерідко є єдиним способом виходу з критичного становища і припинення конфліктної ситуації.

На жаль, ЗМІ активно виступають як засіб дезінформації та пропаганди, як засіб маніпулювання громадською думкою для досягнення певних і вигідних цілей, і також як інструмент тиску на представників протидіючої сторони конфлікту.

У ситуації, що склалася на світовій політичній арені і в діяльності сучасних ЗМІ ми вважаємо вивчення серйозного впливу ЗМІ на результат конфліктних ситуацій, методів і способів репрезентації політичних конфліктів, використання технологій, що суперечать етичним принципам журналістської діяльності, і лінгвістичних засобів для створення образності при висвітленні політичних конфліктів важливим і актуальним дослідженням на даному етапі розвитку суспільства.

У даній роботі ми ставили перед собою ряд як теоретичних, так і практичних завдань. На нашу думку, завдання були вирішені.

Перш за все, нами було встановлено, що поняття конфлікту і політичного конфлікту абсолютно природні для суспільного життя, до того ж їх не можна розцінювати як чисто позитивне або як чисто негативне явище. Конфлікт практично завжди є основою для зростання і, при грамотному і правильному управлінні, він може бути переведений в конструктивне русло.

В даному дослідженні було сформульовано думку, що в сучасному світі, де інформатизація суспільства набуває все більших масштабів, зростає кількість телеканалів, радіостанцій, розвивається інтернет-журналістика, ЗМІ фактично грають колосальну роль при формуванні громадської думки. Також було уточнено, що ЗМІ безумовно стають і головним джерелом інформації для міжнародної спільноти: суб'єкт практично не має можливості стати очевидцем того, що відбувається всередині іноземної держави, таким чином, пріоритетність ЗМІ очевидна.

Так, нами було визначено, що ЗМІ є не єдиним, але основним джерелом «пропаганди» для кожного індивіда, що, в свою чергу, веде за собою висновок про те, що від того, як висвітлюють засоби масової інформації ту чи іншу подію політичного конфлікту, і буде залежати думка цільової аудиторії в загальному і кожного індивіда зокрема. Формування образу цілої країни в даному випадку – лише один із прикладів такого впливу.

Варто також відзначити, що хід протікання політичного конфлікту в цілому неможливий без взаємодії і отримання зворотного зв'язку від громадськості. Володіючи інструментами для утворення інформаційно-медійного фону в суспільстві, ЗМІ мають можливість маніпулювати інформацією і зацікавлювати увагу тільки на деяких подіях або факторах.

На підставі вивчених теоретичних робіт було встановлено, що образ держави може створюватися активно або пасивно, особисто або опосередковано.

Наприклад, опосередковане бездіяльне створення образу держави здійснюється при висвітленні новин про конкретну країну зарубіжними ЗМІ.

Що стосується практичних висновків виконаної роботи, нами були проаналізована стрічка новин на офіційних сторінках сайтів «1+1» і «RT» в соціальній мережі «Facebook». Вони, об'єднані тематикою одних і тих же політичних конфліктів, що відбувались весною 2021 року. Нами було виявлено, що дані ЗМІ часто використовують схожі методи і способи репрезентації політичних конфліктів, наприклад, загальними є такі методи подачі матеріалу як зміщення акцентів при висвітленні якого-небудь факту, ілюстрації спірного характеру, прагнення використовувати стереотипи по відношенню до іншої сторони, експресивна лексика, оціночні думки і т. д.

Завдяки перерахованим вище висновками в даному дослідженні було виявлено, що діяльність даних ЗМІ не сприяє врегулюванню і вирішенню політичного конфлікту, а виконує завдання по наданню й створення вигідних образів сторін конфлікту. так здійснюється маніпулювання суспільною свідомістю, але варто відзначити, що маніпуляція з боку телеканалу «1+1» трохи інакше, ніж в діяльності RT. В першу чергу, позиція RT полягає в тому, що даний російський телеканал працює для подання в США та інших країнах Заходу альтернативних точок зору на події в світі події та боротьби з демонізацією Росії в очах західної аудиторії. Український канал на відміну від російського RT, представляє факти про російсько-український конфлікт максимально докладно, повно і об'єктивно, не замовчуючи погляди і думки протиборчих сторін. Це забезпечує високий відсоток довіри української аудиторії до «1+1», тому що всебічний інформаційний супровід, найменше звернення до чуток і домислів, прихильність до всеохоплюючої ретроспективи конфлікту створює точну і повну картину подій, дозволяючи глядачам складати власну думку з важливих питань з розумінням, що «зло» є «злом», «добро» - «добром», а «винний» - є «винний», не задовольняючись лише нав'язаною точкою зору, вигідної певним політичним колам.

Таким чином, нами було виявлено та обґрунтовано, що обидві телекомпанії нехтують основоположними принципами журналістики, але «1+1» частіше і сильніше прагне зберігати об'єктивність і тверезість погляду.

На наш погляд, одностороння подача матеріалу і порушення принципів професійного кодексу журналіста було і залишається головною проблемою сучасної журналістики. Це дозволяє процвітати в маніпулюванні суспільною свідомістю, доносити до глядача ті думки, які були б вигідні певним політичним колам, але порушують безліч професійних і етичних норм і правил журналіста.

Наше дослідження може бути продовжено в роботах, присвячених аналізу ролі ЗМІ у становленні та розвитку політичних конфліктів, вивченню впливу ЗМІ на механізм управління політичного конфлікту і розробці практичних рекомендацій щодо підвищення конструктивного впливу ЗМІ на управління політичним конфліктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баровська А Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналіт. доп. К. : НІСД, 2016. 109 с.
2. Бельська Т. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство та державну політику держави ТВісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2014. № 1. С. 49–56. URL: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/voll1/49-56.pdf> (дата звернення 25.04.2021)
3. Бутирський О. А. Україна у дзеркалі західних ЗМІ / А. О. Бутирський // Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер. Журналістика. 2003. Вип. 11. С. 53–54.
4. Воронянський О.В. Політологія: підручник. Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. Харків : ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2017. 180с.
5. Гнатюк С. Формування позитивного міжнародного іміджу української держави в інформаційному просторі: Український центр економічних політичних досліджень імені ОлександраРазумкова. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009/02.htm> (дата звернення 25.04.2021)
6. Денисенко І. Д., Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації Український соціум, 2013. № 3(46). с. 32-43
7. Дивіться випуск новин ТСН. 19:30 онлайн жестовою мовою. Facebook. 2020. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/divitsya-vipusk-novin-tsn-19-30-onlayn-iz-surdoperekladom-703795.html> (дата звернення 25.04.2021)
8. Дописувачі Вікіпедії, «Політичний конфлікт» Українська Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%

- [BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82](#) (дата звернення 27.04.2021)
9. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf> (дата звернення 29.04.2021)
 10. Збройний конфлікт в Україні: військова підтримка незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» з боку Російської Федерації / О.Гарбар, А.Конопкін, О.Кореньков, С.Мовчан, За ред.: О.Павліченка, О.Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., 2018. 40 с
 11. Здравомыслов, А.Г. Социология конфликта. Россия на путях преодоления кризиса. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Изд-во Аспект-пресс, 1996. с. 25.
 12. Зеркин, Д.П. Основы теории государственного управления. Курс лекций. Ростов н/Д: Изд-во Март, 2000. с. 137.
 13. Зорич О. О. Громадський досвід протидії антиукраїнській інформаційній війні. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2015. Випуск 3. С. 237-247.
 14. Имидж России собираются улучшить при помощи нового телеканала. Lenta. Ru, 6 июня 2005. URL: <https://lenta.ru/news/2005/06/06/channel> (дата звернення 23. 04.2021)
 15. Іванова О. Управління громадською думкою в умовах інформаційного суспільства: стратегічний підхід. Діалог: медіастудії. 2018. Вип. 24. С.6-40.
 16. Кобільник Б. Роль інформаційно-психологічних впливів у інформаційній війні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки», м. Кропивницький. 2016. с. 28–29

17. Козер А. Функции социального конфликта/Альфред-Льюис Козер. Москва: Идея-Пресс; Дом интеллектуальной книги, 2000. 346 с.
18. Коломієць О.В. Проблемні питання протидії інформаційним війнам інших держав в Україні // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»: матеріали конференції, 2019. Випуск №21. С. 2-3.
19. Конфлікт в медіа і медіа в конфлікті: соціологічне дослідження. URL: <https://issuu.com/otardovzhenko/docs/>
20. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія. В. : УНІВЕРСУМ, 2009. 145 с.
21. Лебедева, М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Подходы, решения, технологии. М.: Изд-во Аспект-Пресс, 1997. с. 97–103
22. Лизанчук В. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник / Василь Васильович Лизанчук. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 728 с.
23. Лукашенко А.І. Ментальні структури агресора в інформаційній війні на прикладі Російської Федерації: погляд із минулого в сучасність, виклики західному суспільству // Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 144(3). С. 72-75.
24. Макаренко Є.А. Протидія російській пропаганді на міжнародній арені: європейський вимір // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Деокупація і реінтеграція інформаційного простору Криму». 2019. С. 29-30.
25. Міщенко, Олександр Олександрович. Особливості правовідносин у сфері поширення інформації в умовах знаходження у стані гібридної війни. MS thesis. Київ, 2018.
26. Орлова Д. Висвітлення конфлікту на Сході в українських медіа. Спеціальний звіт. URL:

https://ms.detector.media/content/files/dm_zvit_redpraktika_new.pdf. (дата звернення: 27.04.2021)

27. Пахнін М. Л. Принципи, завдання та інструменти державної інформаційної політики України в сучасних умовах // Теорія та практика державного управління, 2014. Випуск 3. С. 87-95.
28. Політологічна енциклопедія: навч. Посібник / укл.: Карасевич А.О., Шачковська Л.С. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. Кн. 5. 710 с.
29. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. К., 2004. с. 544.
30. Пугачев, В.П. Введение в политологию: учебник. М.: Изд-во Кронус, 2015. с. 178.
31. Рендол Д. Універсальний журналіст: Підручник/ Переклад з англійської М.Марченко. К.: ТОВ «Київська типографія», 2007. 150 с.
32. Савчук А. (2015). Пітер Померанцев: Мета російської пропаганди – щоб ніхто нікому не довіряв. Українська правда, 31 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2015/03/31/7063251/> (дата звернення 25.04.2021)
33. Станкевич І.П. Сучасні політичні конфлікти: джерела та шляхи розв'язання: дис. канд. політ. наук/Станкевич ІП Київ, 2010. 213 с.
34. Сухраков, А. С. Сучасні виклики російсько-української інформаційної війни. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін : [зб. наук. праць]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 27. с. 83-88.
35. Яскевич, Я.С. Переговорный процесс в социально-экономической деятельности : учеб. пособие. Минск: Изд-во во Вышэйшая школа, 2014. с. 237.

36. Facebook. Community Standards Enforcement Report. URL: <https://transparency.facebook.com/community-standards-enforcement#fakeaccounts>
37. Reporters' Lab fact-checking tally tops 200. Duke Reporters' Lab. 2019. URL: <https://reporterslab.org> (дата звернення 25.04.2021)

Емпіричні матеріали

38. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3985254344925927>
39. <https://www.facebook.com/tsn.ua/posts/4522319797826426>
40. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3971896156261746>
41. <https://tsn.ua/ato/novina-roszmi-pro-vbivstvo-ditini-ukrayinskim-bezpilotnikom-viyavilasya-chergovim-cinichnim-feykom-podrobici-1758934.html>
42. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3917119595072736>
43. <https://www.facebook.com/tsn.ua/posts/4447966405261766>
44. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4005384019579626>
45. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3996686153782746>
46. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4119244331526927>
47. <https://www.facebook.com/tsn.ua/posts/4668539956537742>
48. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3979238395527522>
49. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3900375410080488>
50. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4063192730465421>
51. <https://www.facebook.com/tsn.ua/posts/4535638986494507>
52. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4082748268509867>
53. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3959386540846041>
54. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3981595128625182>
55. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4020874571363904>
56. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4042250689226292>
57. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4023546427763385>

58. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/4128579130593447>

59. <https://www.facebook.com/RTRussian/posts/3977959845655377>